

Rapport 2012:1

Polisens utredningar av hedersrelaterat våld

brå

Polisens utredningar av hedersrelaterat våld

Rapport 2012:1

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08–598 191 90, fax 08–598 191 91, e-post order.fritzes@nj.se

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08–401 87 00, fax 08–411 90 75, e-post info@bra.se
Brå på Internet www.bra.se
Författare: Emma Ekström
Omslag och layout: Anna Gunneström

Tryck: Edita Västerås 2012
© Brottsförebyggande rådet 2012
ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-86027-85-8
URN:NBN:SE:BRA-455

Innehåll

Förord.....	5
Inledning.....	6
Studien.....	9
Material	9
Kvinnans situation	15
Den målsägandes relation till gärningspersonen	17
Övrigt förtryck.....	18
Fyra av tio kvinnor har först vänt sig till någon annan än polisen	26
Typfall.....	30
Polisens arbete.....	33
Polisens arbete i de studerade ärendena.....	33
De målsägandes vilja att delta i utredningen.....	39
Hur kan polisens arbete förbättras?	41
Stödinsatser och samverkan	50
Stöd till kvinnan efter polisanmälan	50
Samverkan	55
Personupplklarade ärenden	59
Få av ärendena har blivit personupplklarade.....	59
Fyra framgångsfaktorer.....	60
Andra indikatorer på polisens arbete.....	63
Patriarkärenden.....	65
Ovanligt med Patriark i ärenden med en omyndig målsägande.....	68
Polisens arbete i Patriarkärendena.....	68
Sammanfattande slutsatser	71
Rekommendationer.....	75
Rekommendationer grundade på Brå:s genomgång av polisutredningar	75
Referenser	78
Bilagor	80
Bilaga 1. Brottskoder och sökord	80
Bilaga 2. Anmälda brott.....	82
Bilaga 3. Misshandelsärenden	83

Förord

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett omdiskuterat problem som under de senaste tio åren har kommit att uppmärksammas alltmer i Sverige. Flera initiativ har tagits för att öka kunskapen om problemet och minska dess omfattning. Bland annat ingår hedersrelaterat våld och förtryck som en egen kategori i den handlingsplan rörande mäns våld mot kvinnor som regeringen presenterade 2007. Det har också tillkommit litteratur om hur yrkespersoner inom socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård bör arbeta med hedersrelaterade frågor och bemöta personer utsatta för hedersrelaterat våld.

Även inom polisen har hedersrelaterat våld uppmärksammats, exempelvis genom att Rikspolisstyrelsen tagit fram ett metodstöd och en interaktiv utbildning. För att ytterligare förbättra kunskaperna har Brottsförebyggande rådet efter förfrågan från Rikspolisstyrelsen gjort en studie av hur polisen arbetar med hedersrelaterade ärenden och vad i polisens arbete som skulle kunna förbättras.

Rapporten är skriven av Emma Ekström, utredare på Brå. Rapporten har vetenskapligt granskats av fil.dr Per Arne Håkansson, forskare på Socialstyrelsen. Rikspolisstyrelsen har lämnat värdefulla synpunkter.

Ett stort tack till de polisanställda, åklagare och representanter för skyddade boenden och stödverksamheter som deltagit i intervjuer.

Stockholm i mars 2012

Erik Wennerström
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Inledning

Brottsförebyggande rådet har efter förfrågan från Rikspolisstyrelsen gjort en studie av hur polisen arbetar med hedersrelaterade ärenden och vad i polisens arbete som skulle kunna förbättras. Rapporten bygger på en genomgång av polisutredningar från 2009 och intervjuer med polisanställda, åklagare och representanter från skyddade boenden och stödverksamheter.

Ett alltmer uppmärksammat problem

Hedersrelaterad brottslighet är ett relativt nytt begrepp i Sverige. Fenomenet kom först att uppmärksammas som en följd av enskilda hedersrelaterade mord, och fokus låg då främst på det hedersrelaterade *våldet*. Under senare år har uppmärksamheten breddats till att även avse andra former av hedersrelaterat förtryck. Regeringen har tagit flera initiativ till att minska hedersrelaterat våld och förtryck; bland annat ingår det som en egen kategori i den treåriga handlingsplan rörande mäns våld mot kvinnor som kom i november 2007 (Skr 2007/08:39). Konkreta åtgärder som kan nämnas är en översyn av lagstiftningen om tvångsgifte, kartläggningar av förekomsten av dels arrangerade äktenskap, dels hedersrelaterat förtryck i skolan samt utbildningar av personal inom verksamheter som kan tänkas stöta på problemen (Brå 2010c).

Brist på kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett omdiskuterat begrepp. Det finns ingen enhetlig definition av vad hedersrelaterat våld och förtryck innebär, vilket bland annat gör det svårt att ange problemens omfattning. Båda de studier som gjordes inom ramen för regeringens handlingsplan präglas av denna svårighet. De redovisar en rad empiriska fakta, men avstår från att slå fast exakt vad av detta som ska definieras som hedersrelaterat förtryck (Ungdomsstyrelsen 2009 och Forum för levande historia 2008). Brå (2010c) betonade i sin utvärdering av handlingsplanen att studierna visar att hedersrelaterat våld och förtryck är en mångdimensionell företeelse, som det inte är enkelt att fånga i kvantitativa studier. Kartläggningarna synliggjorde även att det är nödvändigt med fler studier, då det saknas kunskap om fenomenet.

Varför bör hedersrelaterat våld uppmärksammas särskilt?

Det råder inte bara oenighet om hur hedersrelaterat förtryck ska definieras, man är heller inte överens om huruvida det ens är fruktbart att skilja ut det som en särskild kategori av våld och förtryck. Gemensamt för olika forskningsperspektiv på hedersrelaterat våld är synsättet att mäns våld mot kvinnor har sin grund i patriarkal makt (NCK 2010). En del forskare anser dock att detta inte är något unikt för just *hedersrelaterat* våld. De menar att allt våld utövat av män mot kvinnor grundar sig på patriarkal makt, och att heder och en vilja att kontrollera kvinnors sexualitet är komponenter som ingår i de flesta fall. Att lyfta ut hedersrelaterat våld som en särskild kategori skulle kunna leda till en förminskning av problemet och stigmatisering av vissa grupper i befolkningen. Att peka ut enskilda grupper skulle också kunna leda till att de utsatta flickorna och kvinnorna inte själva känner igen sig i beskrivningen och därför drar sig för att söka hjälp.

Trots den oenighet som råder om huruvida hedersrelaterat våld och förtryck är en särskild form av våld, är de flesta praktiker överens om att det finns personer som lever under begränsningar som har att göra med hedersrelaterade värderingar (Brå 2010b) och att det är viktigt att vidta specifika åtgärder mot detta. Det finns även inom rättsväsendet anledning att särskilt uppmärksamma hedersrelaterat våld. I sin handbok om hedersrelaterad brottslighet lyfter Åklagarmyndigheten (2006) fram fyra skäl:

- Det är vår skyldighet med hänsyn till de konventioner om mänskliga rättigheter som Sverige har ratificerat.
- Det är nödvändigt för att målsägande ska kunna få rätt stöd och skydd.
- Det är nödvändigt för att polis och åklagare ska använda rätt utredningsstrategier.
- Det är nödvändigt för att gärningspersonerna ska få en riktig påföljd.

Polisen har också under en period uppmärksammat och arbetat med frågor om hedersrelaterat våld och bland annat tagit fram en interaktiv utbildning och ett metodstöd (Rikspolisstyrelsen 2007).

Polisens definition av hedersrelaterad brottslighet

För att det hedersrelaterade våldet och förtrycket ska bli synligt för polis och åklagare och kunna åtgärdas av rättsväsendet på ett bra sätt behövs en definition som vägledning. Den definition av hedersvåld som Polisen, liksom Åklagarmyndigheten, använder sig av lyder:

Hedersrelaterad brottslighet är brott riktade mot någon – ofta en släkting – som, enligt gärningsmannens och övriga släktens upp-

fattning, riskerar att vanära eller har vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder, i syfte att förhindra att hedern skadas eller förloras alternativt för att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern. (Rikspolisstyrelsen 2009)

Ett hedersrelaterat brott är alltså ett brott som är kollektivt sanktionerat och som har sin grund i att en person har vanärat eller riskerar att vanära någons heder. Polisen specificerar vidare att man med heder menar det värde en person eller en familj har i andras ögon. Om en person gör något som leder till att familjen förlorar heder, kan det förstöra familjens anseende och sociala kontakter inom den egna etniska gruppen. Detta är den definition av hedersrelaterad brottslighet som Brå har utgått från i arbetet med denna rapport.

Studien

Såsom tidigare nämnts finns det luckor i kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck generellt. Den litteratur som finns om hur yrkespersoner bör arbeta med hedersrelaterade frågor och bemöta personer utsatta för hedersrelaterat våld är främst riktad mot socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård. Det finns även en handbok för åklagare, som även polisen kan ha nytta av. Dessutom tog Rikspolisstyrelsen 2007 fram ett metodstöd för hur polisen bör arbeta med hedersrelaterade ärenden.

Förhoppningen är att denna rapport ska bidra till att förbättra kunskapen om hur polisen bör arbeta med ärenden där en kvinna har blivit utsatt för hedersrelaterad brottslighet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att ge förslag på hur polisens utredningsarbete med hedersrelaterade anmälningar kan förbättras, vilket i förlängningen förhoppningsvis leder till att fler ärenden personupplaras. I studien ställs två frågor:

1. Hur ser anmälningar om hedersrelaterat våld ut?
2. Hur arbetar polisen med anmälningarna?

Material

Studien består av två delar: en studie av polisutredningar och en intervjustudie.

Studie av polisutredningar

Eftersom hedersrelaterat våld inte är en särskild brottstyp och det därför inte finns något enkelt sätt att ta fram relevanta ärenden, valde Brå att ta fram hedersrelaterade utredningar på två sätt:

- Genom en sökning i fritexter i polisanmälningar från 2009.
- Genom att beställa in alla polisutredningar från 2009 där Patriark har genomförts och där den målsägande är kvinna.¹

¹ Patriark är en checklista som används för att bedöma risken för hedersrelaterat våld. Mer information om Patriark och om urvalet av utredningar där Patriark har genomförts finns på s. 65 f.

För att få fram polisutredningar av hedersrelaterad karaktär sökte Brå fram alla polisanmälningar från 2009 där den målsägande var kvinna, och där minst ett av ett urval av brott anmälts och minst ett av ett antal sökord förekom i fritexten i anmälan. De aktuella brotten var misshandel, grov fridskränkning, olaga hot, mänskorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar och olaga avlyssning.² Sökorden hade anknytning till familje- och släktförhållanden (till exempel pappa, mamma, syskon, familj), hederstänkande (till exempel heder, skam, rykte), nedsättande ord (till exempel hora, slampa) eller bortgifte (till exempel tvångsäktenskap, trolovning).

Efter genomsökningen återstod 12 693 anmälningar. Av dessa valdes 3 149 anmälningar ut slumpmässigt. Brå gick sedan igenom dessa anmälningar manuellt och plockade ut dem där det fanns indikationer på att det kunde handla om ett hedersrelaterat brott, eller där det inte gick att utesluta ett sådant brott då informationen i anmälan var för knapphändig. För dessa 207 ärenden beställde Brå in hela polisutredningen. En ytterligare rensning gjordes sedan för att ta ut de ärenden som kunde anses vara hedersrelaterade.

För att ett ärende ska klassas som hedersrelaterat krävs att förtrycket av den målsägande är kollektivt och att det har en koppling till heder och skam. Att förtrycket av målsägande är kollektivt innebär att det finns flera gärningspersoner eller att andra än gärningspersonen aktivt förtrycker målsägande genom att exempelvis förbjuda henne att klä sig som hon vill, kontrollera vilka hon har kontakt med eller hota med att gifta bort henne. Det kan också vara tydligt att kvinnan lever i en hedersrelaterad kontext, utan att det finns mer detaljerade uppgifter om på vilket sätt andra än gärningspersonen förtrycker henne. Att ärendet har en koppling till heder och skam innebär inte alltid att motivet till det anmälda brottet är hedersrelaterat. Det kan även vara att målsägande lever i en hederskontext som tar sig uttryck i samband med den anmälda brottsligheten. Ett exempel är de kvinnor som anmäler att de blivit misshandlade eller hotade av sin partner eller före detta partner, och samtidigt blir utsatta för hedersrelaterat förtryck av sin familj och släkt som inte accepterar att kvinnan har skiljt sig eller önskar skilja sig.

---

² För en fullständig förteckning över vilka brottskoder och sökord som ingick i sökningen, se bilaga 1.

117 studerade ärenden

Antalet hedersrelaterade ärenden i studien är 117.³ Av dem är 77 ärenden som framkom i Brå:s genomsökning av fritexter, 33 ärenden där Patriark har gjorts och 7 som både var med i Brå:s urval och där Patriark har genomförts. Det är alltså totalt 84 ärenden från Brå:s urval och 40 ärenden i vilka polisen har gjort Patriark.

Det förekommer ärenden i alla polismyndigheter utom tre – Jämtland, Jönköping och Kalmar. Stockholms polismyndighet har flest ärenden, 38 stycken. De två andra myndigheterna med storstäder, Skåne och Västra Götaland, har 13 ärenden var. Uppsala, Södermanland, Östergötland, Kronoberg och Örebro har mellan sex och åtta ärenden var. Övriga polismyndigheter har högst fyra anmälningar med i urvalet, vanligen en enda.

Intervjustudie

Den andra delen av undersökningen består av intervjuer med polisanställda, representanter för skyddade boenden och stödverksamheter som tar emot personer som utsatts för hedersrelaterat våld och åklagare som har erfarenhet av hedersrelaterade ärenden. Totalt har intervjuer genomförts med en anställd i varje polismyndighet, fyra representanter för skyddade boenden och stödverksamheter och fyra åklagare.

Polismyndigheternas kontaktpersoner för hedersrelaterat våld

Inom polisen har intervjuer genomförts med de kontaktpersoner för hedersrelaterat våld och förtryck som finns på varje polismyndighet. Tanken är att kontaktpersonerna ska ha mer kunskap om hedersrelaterade frågor än övriga polisanställda, som ska kunna vända sig till kontaktpersonen med eventuella frågor.

De flesta av de intervjuade kontaktpersonerna har haft den rollen i åtminstone ett par år. Vilka arbetsuppgifter de har i övrigt skiljer sig åt. En del arbetar som utredare, vissa inom specifika områden som relationsvåld, barnärenden eller mängdbrott. Andra är brottsoffersamordnare, men en del av dem har tidigare varit utredare. Några är förundersökningsledare. Alla intervjuade kontaktpersoner uppger att de har arbetat med hedersrelaterade ärenden. En del har dock gjort det genom arbete med brottsoffer eller skyddsarbete och inte som utredare. Många säger att de bara har stött på några ärenden, och det är få av kontaktpersonerna som säger sig ha haft mer än ett tiotal ärenden.

³ I det ursprungliga urvalet fanns ytterligare 42 ärenden där det fanns indikationer på att de hade en koppling till heder och skam men där inga uppgifter fanns om att andra än en gärningsperson deltog i förtrycket, eller där målsägande uppgav att hon var orolig för att den anmälda brottsligheten i förlängningen skulle kunna leda till hedersrelaterat våld utan att det fanns uppgifter om att hon blivit utsatt för hedersrelaterat våld eller förtryck. De ärendena ingår därför inte i studien.

Rapportens disposition

Rapporten inleds med en beskrivning av hur situationen ser ut för kvinnorna i de studerade ärendena före polisanmälan. Därefter följer två kapitel om vad som händer efter att ärendet blivit polisanmält. Det första tar upp polisens utredningsinsatser och det andra beskriver vilka stödinsatser kvinnan får och hur polisen samverkar med andra aktörer. Därefter kommer ett kapitel som fokuserar på hur polisen har arbetat i de ärenden som har blivit personupplärade, och ett som tar upp polisens arbete i ärenden där de har gjort en riskbedömning med hjälp av checklistan Patriark. Rapporten avslutas med ett kapitel med sammanfattande slutsatser och rekommendationer för hur polisen bör arbeta med hedersrelaterade ärenden.

Definitioner

För att rapporten ska bli enklare att läsa, används ordet *kvinnor* även för de målsägande som är omyndiga.

Misstänkta och utpekade personer

För att en person ska kunna bli *skäligen misstänkt* måste det finnas konkreta omständigheter som med viss styrka talar för att personen har begått brottet. Om polisen inte anser att sådana omständigheter finns, men det finns något som tyder på att personen begått brottet, kan de i stället skriva upp denne som en *utpekad person*. Tvångsmedel kan inte användas mot en utpekad person, och han eller hon hamnar inte heller i misstankeregistret. I rapporten används uttrycket *gärningspersoner* som ett samlingsbegrepp för de personer i materialet som är misstänkta eller utpekade.

Svårigheter och begränsningar

Studien är inte en heltäckande genomgång av alla polisanmälda ärenden

Vid läsning av rapporten är det viktigt att komma ihåg studiens svårigheter och begränsningar. Särskilt bör nämnas svårigheten att välja ut ärenden. Dels är urvalsprincipen, att välja ärenden utifrån vissa sökord, inte perfekt. Det kan finnas hedersrelaterade fall där de valda sökorden inte finns med i anmälan. Dels har Brå inte gått igenom alla polisanmälningar som innehåller sökorden, utan endast ett urval. Därtill kommer att de 40 ärenden i urvalet, där Patriark har genomförts, inte heller representerar alla de Patriarkbedömningar som gjordes under 2009. Det förekommer att bedömningar har gjorts under mer ostrukturerade former och inte registrerats på ett sådant sätt att polismyndigheterna har kunnat ta fram dem åt Brå.

Studien har därmed inte ambitionen att ge en heltäckande bild av det polisanmälda hedersrelaterade våldet i Sverige under 2009. I ännu lägre grad ska studien ses som en beskrivning av det totala hedersrelaterade våldet i Sverige. Andelen fall som blir polisanmälda utgör bara ett litet utsnitt av samtliga, och det går inte att dra några slutsatser om samtliga fall från de ärenden som ingår i denna studie.

Tanken är i stället att rapporten ska ge en fingervisning om hur de hedersrelaterade ärenden som kommer till polisens kännedom ser ut, visa hur polisen arbetar med denna typ av ärenden och lyfta fram var i arbetet det finns förbättringspotential.

Om man ändå vill försöka uppskatta hur stort det totala antalet anmälningar om hedersrelaterat våld var 2009 hamnar man på runt 300 anmälningar. Skattningen bygger på att Brå fann totalt 12 693 polisanmälningar som innehöll något av de aktuella sökorden. Brå läste igenom 3 149 av dem, och fann 77 hedersrelaterade anmälningar där man inte hade gjort en Patriarkbedömning. Om andelen hedersrelaterade anmälningar är lika stor bland de ärenden som Brå inte gick igenom, skulle det innebära ytterligare 233 hedersrelaterade anmälningar under 2009. Till detta ska läggas 40 ärenden där en Patriarkutredning gjordes. Det blir 279 anmälningar.

Inte självklart vilka ärenden som ska vara med i urvalet

Som tidigare nämnts förekommer mycket diskussioner om definitionen av hedersrelaterad brottslighet. Brå har använt polisens definition av hedersrelaterad brottslighet som grund för denna studie. Det finns dock ingen självklar gräns för vilka ärenden som ska klassas som hedersrelaterade i studien. En del av de studerade ärendena känns mer självklara än andra. Att enbart ta med ärenden som väldigt tydligt har hedersrelaterade komponenter i sig skulle dock ge en felaktig bild av vilka ärenden som kommer till polisens kännedom. Den flytande gränsen är en del av fenomenet hedersrelaterat våld.

Endast material från polisutredningarna

Det är även viktigt att vara medveten om att analysen av de studerade ärendena bygger på det material som finns i polisutredningarna. Det innebär, både när det gäller den målsägandes situation och polisens arbete, att det bara är den information som polisen har frågat efter och dokumenterat som finns tillgänglig och som redovisas här. Förutom att det därmed finns en viss osäkerhet i siffrorna, blir det även svårt att svara på vissa intressanta frågeställningar. Ett exempel är vilken typ av frågor polisen har ställt till den målsägande, något som sällan går att utläsa, då de flesta förhör är nedskrivna som sammanfattningar och inte i dialogform.

Få ärenden i studien begränsar analysmöjligheterna

Det finns många frågor man vill ha svar på när man samlar in ett material som detta, både när det gäller kvinnornas situation och polisens arbetssätt. Tyvärr begränsas analysmöjligheterna av att studien baseras på ett litet antal ärenden. Det gör det svårt att bryta ner materialet i undergrupper och göra jämförelser mellan dem, till exempel mellan olika grupper av kvinnor och mellan ärenden där polisen har använt Patriark respektive inte använt Patriark.

Enbart ärenden med kvinnliga målsägande

Studien avser bara ärenden med kvinnliga målsägande, trots att även män kan drabbas av hedersrelaterat våld. Anledningen är att det av resursskäl inte var möjligt att även söka fram ärenden med manliga målsägande. Det är dock viktigt att komma ihåg att pojkar och män också blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och att man även bör uppmärksamma deras situation.

Kvinnans situation

Målsäganden är oftast under 26 år

De kvinnor som är målsägande i de studerade ärendena är oftast unga. Sju av tio är under 26 år och mer än var tredje är omyndig.⁴ Bland de omyndiga är nästan alla tonåringar. Det finns endast sju kvinnor i materialet som är över 35 år.

Olaga hot och misshandel är vanligast

De vanligaste brottstyperna i de studerade ärendena är olaga hot och misshandel. Olaga hot är anmält i knappt två av tre ärenden och misshandel i en tredjedel av ärendena. Räknar man även med de ärenden där dessa brott är anmälda under andra brottstyper, som grov friidskränkning och grov kvinnofridskränkning, så är olaga hot anmält i tre av fyra ärenden och misshandel i något fler än hälften av ärendena.

Andra brottstyper som förekommer är ofredande, sexualbrott, olaga frihetsberövande, människorov, olaga tvång, övergrepp i rättsak, stämpling till mord, ärekränkning och skadegörelse.⁵

Olaga hot inrymmer oftast dödshot

Vid olaga hot är det vanligaste att gärningspersonen har sagt att han eller hon ska döda den målsägande eller en person som står henne nära. Direkta dödshot har uttalats i tre fjärdedelar av de ärenden där olaga hot förekommer.

I övriga fall är hoten mer subtila, som att kvinnan bör ta livet av sig, att hon inte vet vem hon har att göra med, att gärningspersonen inte kommer att lämna kvinnan i fred eller ska förstöra livet för henne. I något enstaka fall där det finns en anmälan om olaga hot, har ingen uttalat något hot mot kvinnan men hon upplever sig ändå hotad av sin släkt på grund av att de anser att hon har betett sig skamlöst. I några fall hotar kvinnans tidigare partner med att han ska föra bort de gemensamma barnen.

⁴ Målsägande är omyndig i 45 ärenden, ung vuxen mellan 18 och 25 år i 37 ärenden och äldre än 25 år i 30 ärenden. Den yngsta målsägande är 8 år och den äldsta 58 år.

⁵ För en lista över vilka brottstyper som förekommer i materialet, se bilaga 2.

Få har sökt sjukvård med anledning av misshandeln

I de 60 fall där misshandel är anmält inrymmer våldet slag, knuffar eller sparkar i alla ärenden utom ett. Tre av tio misshandlade kvinnor har blivit slagna med ett tillhygge, till exempel en pinne, ett bälte, ett skohorn eller en galge. I två av tio ärenden har gärningspersonen tagit stryppgrepp.

För att få en bild av hur allvarlig misshandeln har varit har den kodats i tre kategorier: "lindrig misshandel", "misshandel" och "allvarlig misshandel". Kategorin misshandel är den vanligaste; fyra av tio ärenden hamnar i den kategorin. I de ärendena har våldet bestått av knytnävsslag, sparkar mot stående person och stryppning eller kvävning. Nästan en tredjedel av ärendena hör till den allvarligaste kategorin, som omfattar våld mot liggande försvarslös, knivhugg eller slag med tillhygge. Minst vanlig är kategorin lindrig misshandel som omfattar knuffar eller slag med öppen hand. Knappt en femtedel av fallen ingår i den kategorin. I en tiondel av ärendena framgår inte misshandelns allvarlighetsgrad.

Trots att två av tre av de misshandlade målsägandena har en synlig skada vid anmälningstillfället eller uppger att de tidigare haft det, har bara två av tio av de flickor och kvinnor som blivit utsatta för misshandel sökt sjukvård för skadorna.

Särskilda "tecken på hedersrelaterad brottslighet" förekommer sällan

I polisens metodstöd (Rikspolisstyrelsen 2007) finns en lista med tecken på att ärendet kan vara hedersrelaterat. Den omfattar brännskador, frätskador, doft av starka rengöringsmedel eller brännbara vätskor, avsaknad av föremål som bilder på den målsägande eller hennes personliga tillhörigheter och avklippt hår.

Sådana tecken är ovanliga i det studerade materialet. I något enstaka ärende förekommer det att polisen observerar att familjen har rensat undan kvinnans tillhörigheter ur hemmet. I ett ärende finns det uppgifter om att den misstänkte vid ett tidigare tillfälle har orsakat målsägande brännskador. I övrigt finns det inget ärende där något av tecknen förekommer, och misshandeln består oftast av slag och sparkar. Det ger en indikation om att polisen inte bör vara alltför fokuserad på dessa specifika tecken. För att få reda på om ärendet är hedersrelaterat är det viktigare att polisen tar reda på hur kvinnans situation ser ut på det stora hela.⁶

⁶ I Åklagarmyndighetens handbok om hedersrelaterat våld (2006) finns en lista med "varningssignaler" som har fokus på helhetsbilden: exempelvis att brottet har utlösts av målsägandes livsföring, det förekommer begränsningar av målsägandes livsutrymme, de involverade lever i en stark patriarkalisk och hierarkisk familjestruktur eller att släkten sluter upp kring gärningspersonen.

Den målsägandes relation till gärningspersonen

Totalt finns det någon misstänkt eller utpekad person i 109 av de 117 studerade ärendena.⁷ Även om hedersrelaterade brott utmärks av att de är kollektivt sanktionerade är det vanligast med enbart en misstänkt eller utpekad person i de studerade ärendena. Men det finns även fall med flera misstänkta eller utpekade personer; det förekommer i nästan tre av tio ärenden. I de fallen rör det sig oftast om yngre kvinnor som blivit utsatta för brott av sina föräldrar och/eller syskon. Det finns även ärenden där de misstänkta är kvinnans partner och en eller flera släktingar till denne. I ett par ärenden finns det misstänkta från både kvinnans familj och hennes partners familj.

Gärningspersonen är oftast en vuxen manlig familjemedlem

Det är vanligast med manliga gärningspersoner. I nästan sju av tio ärenden finns det bara män bland de misstänkta och utpekade personerna. Ärenden med enbart kvinnliga gärningspersoner är ovanliga, det förekommer endast nio sådana ärenden.

Åldersspannet bland de misstänkta och utpekade personerna är stort, de är mellan 16 och 73 år gamla. Majoriteten, totalt 103 personer, är vuxna över 25 år.⁸

Den vanligaste gärningspersonen är en familjemedlem. I två av tre ärenden är åtminstone en misstänkt eller utpekad person en förälder eller ett syskon till den målsägande. Det är vanligast att det är den målsägandes pappa (42 ärenden) eller bror (34 ärenden). I en del ärenden framkommer det att brodern i familjen har tagit på sig eller fått sig tilldelad uppgiften att bevaka sin syster, då pappan inte längre bor med familjen eller har avlidit. Det finns även en del ärenden där målsägandens mamma är misstänkt (25 ärenden). Däremot finns det bara ett ärende i materialet där en syster till den målsägande är misstänkt.

Att det är familjemedlemmar som är misstänkta innebär inte nödvändigtvis att målsäganden är omyndig, det förekommer även ärenden där föräldrar och bröder kontrollerar sina äldre döttrar eller systrar trots att kvinnan har flyttat hemifrån.

Dubbel utsatthet för de kvinnor som anmäler en partner

Det är även vanligt att gärningspersonen är en partner eller före detta partner till kvinnan. Det är fallet i strax över en fjärdedel

⁷ För mer information om de åtta ärenden där ingen misstänkt eller utpekad person finns, se s. 36 under rubriken "Förhör med misstänkt".

⁸ Åtta personer är omyndiga och 30 är unga vuxna i åldern 18–25 år.

av ärendena, totalt 31 stycken. I alla utom fyra av de ärendena är det enbart partnern som är misstänkt eller utpekad. Det är inte alltid så att den partner eller före detta partner som har hotat eller misshandlat kvinnan själv haft ett hedersrelaterat motiv till det, men brottet har begåtts i en hedersrelaterad kontext. Vanligast är att det hedersrelaterade förtrycket har sin grund i att kvinnan har skiljt sig eller önskar skilja sig från mannen, något som hennes egen eller mannens familj eller släkt inte accepterar.

I ett antal ärenden framkommer att det inte bara är en skam för familjen att målsäganden har skiljt sig, utan det är även en skam att hon har anmält sin före detta partner. Det innebär en dubbel utsatthet för kvinnan, där hon förutom att ha blivit utsatt för våld inte heller får polisanmäla det. Det finns exempel där den målsägandes familj eller släkt har uttryckt att de själva önskar lösa situationen eller där den målsägandes och partnerns släktingar har träffats för att diskutera situationen och besluta om paret får skilja sig.

Även släktingar och partners släktingar bland de misstänkta

Det förekommer även att den misstänkta eller utpekade personen är en släkting till den målsägande (sju ärenden). I alla de fallen är det en far- eller morbror eller en manlig kusin som är misstänkt. I lika många ärenden finns en misstänkt som är släkting till målsägandens partner eller före detta partner. I totalt sex ärenden är någon annan misstänkt, som en vän till familjen eller en ingift släkting.

Övrigt förtryck

Kvinnor som lever i en hedersrelaterad kontext kan utsättas för flera olika typer av våld och förtryck. Det kan vara *psykiskt* (genom till exempel kränkningar, förödmjukelser och undandragen kärlek), *socialt* (genom till exempel utfrysning, förbud att delta i åldersadekvata aktiviteter i samhället eller tvång till avvikande klädsel i förhållande till ålderns och samhällets norm), *fysiskt* och *sexuellt* (genom till exempel trakasserier och indirekt eller direkt tvång till sexuell handling genom tvångsäktenskap eller utpressning).⁹

Dessa olika typer av förtryck förekommer även i det aktuella materialet. Förutom att bli utsatta för framför allt misshandel och olaga hot, blir dessa kvinnor även kontrollerade och kränkta på andra sätt. Kontrollen utövas både av gärningspersonerna och av andra personer i kvinnans omgivning.

⁹ Indelningen är hämtad från Stockholms stads (2009) skrift om grundläggande begrepp och definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck.

Liksom tidigare nämnts, är det viktigt att minnas att bilden av kvinnornas situation bygger på den information som finns i polisutredningarna. Eftersom specifika frågor om hur förtrycket ser ut inte har ställts systematiskt av polisen, bör de redovisade siffrorna snarare ses som miniminivåer.

Fler än de misstänkta deltar i förtrycket

Som redovisats ovan är gärningspersonen oftast en förälder, ett syskon eller en partner. Det som utmärker dessa fall, och som också är ett urvalskriterium i studien, är att det är fler än en person som förtrycker den målsägande. I de studerade ärendena finns det antingen flera gärningspersoner eller så blir målsäganden förtryckt även av andra än gärningspersonen.¹⁰ Nedan redovisas på vilket sätt andra än gärningspersonen/-personerna kan delta.¹¹

Familjemedlemmar deltar ofta i förtrycket

I tre av fyra studerade ärenden framkommer det att andra personer än de misstänkta deltar i förtrycket av målsäganden. Det är oftast en familjemedlem, det vill säga en förälder eller ett syskon, men det kan också vara en släkting, ofta en manlig sådan. Det är dessutom ganska vanligt att en partner, en före detta partner eller dennes släkt utsätter kvinnan för förtryck, och det förekommer också att andra personer, till exempel vänner till målsägandens syskon eller bekanta till familjen, deltar i förtrycket.

I många fall handlar det om att familjen eller släkten genom hot eller påtryckningar försöker få målsäganden att stanna hos eller återvända till sin make, gifta sig med en man som de har sett ut eller få henne att bryta med en pojkvän eller make som de inte accepterar.

I andra fall är sanktionerna snarare del av en mer allmän kontroll, där familj och släkt har åsikter om hur kvinnan ska bete sig. Det kan handla om att målsäganden inte får prata med killar eller kompisar, inte ha på sig vilka kläder hon vill, inte får sminka sig eller bära parfym. Förutom att familjemedlemmarna kontrollerar den målsägande, förekommer det även att andra bevakar henne och rapporterar hem till hennes familj. Det kan till exempel vara att brödernas kompisar håller koll på henne i skolan eller att bekanta till familjen tar kontakt med pappan om de ser henne ute

¹⁰ I de flesta ärendena finns uppgifter om på vilket sätt målsäganden blir förtryckt av andra än gärningspersonen. I en tiondel av ärendena är det dock tydligt att kvinnan lever i en hedersrelaterad kontext och att hon upplever att hon har press på sig från andra än gärningspersonen om hur hon ska leva, utan att det finns konkreta uppgifter om hur förtrycket sanktioneras.

¹¹ För att en person ska anses delta i förtrycket måste denna delta aktivt, det räcker inte med att passivt ha accepterat att andra förtrycker målsäganden. Det kan till exempel handla om att personen har spridit rykten om den målsägande, kontrollerat vad hon gör eller vem hon har kontakt med, eller förolämpat henne verbalt.

eller ser att hon pratar med någon som de anser att hon inte borde prata med.

En del är utsatta för misshandel och hot av andra än de misstänkta

Förtrycket av den målsägande innebär ofta att familj, släkt eller andra genom påtryckningar försöker få henne att bete sig på ett sätt som i deras ögon är önskvärt. Det kan vara genom att tala om för kvinnan hur hon bör handla, sätta upp regler och förbud eller kontrollera vad kvinnan gör och vem hon har kontakt med. Det förekommer även uppgifter om misshandel och hot som inte är upptagna i den aktuella polisanmälan. I knappt två av tio ärenden finns det uppgifter om att målsäganden har misshandlats av någon annan än den misstänkte, och i tre av tio fall framgår att hon hotats av fler än den misstänkte. Anledningen till att brottsligheten inte är upptagen i anmälan kan vara att händelserna har skett utomlands, är preskriberade eller är upptagna i en tidigare anmälan. Ibland framkommer dock ingen synbar anledning till varför händelserna inte tycks ha blivit polisanmälda.

Förtrycket innebär ofta kontroll av sociala kontakter

Som framkommit ovan har det förtryck som gärningspersonerna och andra utsätter kvinnan för ofta en sexuell koppling, och innebär en kontroll av sociala kontakter. Familjens och släktens heder är beroende av hur kvinnan betar sig. I det ingår att hon av andra ska uppfattas som en ”oskuld” och inte som en ”hora”, och kvinnans beteende kontrolleras i enlighet med det.

Var fjärde kvinna får inte klä eller sminka sig som hon vill

En av fyra målsägande har restriktioner för hur hon får gå klädd eller sminka sig. Det handlar om att kvinnan inte själv får välja sina kläder, inte får ha för avslöjande kläder, måste bära slöja eller inte får sminka sig. Det gäller ofta, men inte uteslutande, yngre flickor som bor med sina föräldrar. I något fall berättar skolpersonal att flickan varje dag, innan hon kom till skolan, har bytt om till liknande kläder som hennes klasskamrater.

Kontroll av hur kvinnorna använder mobiler och datorer

Ett annat sätt att kontrollera kvinnan är att begränsa hennes möjligheter att kommunicera med andra. En av fem målsägande blir kontrollerade genom att de inte får använda elektronik som de själva önskar. Det handlar till exempel om föräldrar som förbjuder yngre flickor att använda datorn hemma eller att ha mobiltelefon, eller att en kvinnas partner kontrollerar de e-postmeddelanden hon skickar eller förbjuder henne att tala i telefon. Ett annat sätt att kontrollera kvinnan är genom att kolla vilka hon kommunicer-

rar med eller att på något annat sätt snoka igenom hennes saker, något som förekommer i en sjättedel av ärendena. Det är främst yngre kvinnor som blir utsatta för det, ofta genom att familjemedlemmar kontrollerar vilka flickan ringer eller sms:ar till. Det finns även exempel där föräldrar eller syskon har läst flickans dagbok eller e-postmeddelanden.

Var femte målsägande har en helt kontrollerad fritid

Vissa av flickorna och kvinnorna lever under så kontrollerade former att familjen i princip styr över hela deras fritid. Det är flickor som måste komma direkt hem efter skolan, inte får vara ute på helgerna eller bara får vara ute under vissa tider och på vissa platser, och i vissa fall endast i sällskap med någon kvinnlig familjemedlem. Det förekommer även att föräldrarna, för att hålla koll på flickan, kör henne hem under skolrasterna eller ständigt ringer och kontrollerar var hon är. Den här typen av kontroll förekommer i en femtedel av de studerade ärendena, och i de flesta fallen gäller det yngre flickor och kvinnor som bor hemma och blir bevakade av sina familjemedlemmar. I några enstaka fall handlar det dock om äldre kvinnor, vilkas partner har fullständig kontroll över var de är och vad de gör. Ett annat sätt att väldigt tydligt kontrollera kvinnan är att begränsa hennes umgänge. Totalt får en sjättedel av flickorna och kvinnorna inte alls umgås med vänner, bara umgås med vissa personer eller inte ta hem kompisar.

Många får inte umgås med pojkar och män

För många av flickorna och kvinnorna handlar de restriktioner och förbud som de har om att de inte får ha kontakt eller umgås med pojkar eller män. I hälften av ärendena finns uttalade förbud mot att ha killkompisar, en pojkvän eller sex, eller regler för vem det är acceptabelt att hon är tillsammans med. Även denna typ av restriktioner drabbar främst yngre flickor. Det är främst omyndiga flickor som inte får ha killkompisar, en pojkvän eller sex, medan konflikter om att kvinnan har en pojkvän som familjen inte accepterar främst uppstår när det gäller unga vuxna. Om man även tar med de ärenden där det finns uppgifter om att familjen har gift eller önskar gifta bort kvinnan, förekommer restriktioner för hur målsäganden får umgås med män i mer än sju av tio ärenden.

Ryktesspridning och förolämpningar

Ett sätt att förstärka förtrycket är att sprida rykten om kvinnan. Några intervjupersoner påpekar att det ofta inte är det som faktiskt har hänt som är viktigt, utan vad som blir känt. Det viktiga är vilken bild människor i kvinnans omgivning har av hennes beteende, inte vad hon faktiskt har gjort. Det är även tydligt att ryktesspridning spelar en central roll i en del av de aktuella ärendena.¹²

¹² I en tiondel av ärendena framkommer det att någon sprider rykten om kvinnan.

Det kan vara okända personer eller bekanta som tar kontakt med kvinnans familj och säger att de har sett henne på stan tillsammans med killar eller att hon har varit otrogen, eller sprider liknande information på internet. Det förekommer även att misstänkta försöker misskreditera målsäganden genom att ta kontakt med hennes familj eller släkt och säga att hon umgås med andra män.

Ännu vanligare är att säga nedvärderande och förolämpande saker till kvinnan; det förekommer i mer än hälften av ärendena. Även det har ofta en sexuell koppling, vanligen att kvinnan blir kallad för hora.

Hot om att frysa ut kvinnan om hon inte följer reglerna

Ett annat sätt att förtrycka kvinnan är genom att frysa ut henne eller att hota med att hon inte längre får vara en del av gemenskapen.¹³ Det finns exempel i materialet där familjen helt har tagit avstånd från kvinnan och slutat prata med henne efter att hon till exempel har skilt sig. I andra fall handlar det om flickor som inte får äta tillsammans med övriga i familjen, eller att föräldrarna i flera dagar inte pratar med dottern som straff för något hon har gjort. Det förekommer även att föräldrar och syskon säger att kvinnan kommer att förlora sin familj om hon blir av med oskulden, skiljer sig eller åker till ett skyddat boende.

Arrangerade äktenskap

Liksom när det gäller begreppet hedersrelaterat våld och förtryck, finns det olika tolkningar av begreppen tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap. Ungdomsstyrelsen fick 2008 i uppdrag av regeringen att kartlägga förekomsten i Sverige av äktenskap arrangerade mot en persons vilja. I sin rapport (Ungdomsstyrelsen 2009) likställer Ungdomsstyrelsen arrangerade äktenskap mot den egna viljan med tvångsäktenskap. Tvångsäktenskap innebär i juridisk mening att äktenskapet har ingåtts under olaga hot eller genom olaga emotionell eller fysisk påverkan. När det gäller arrangerade äktenskap mot en parts vilja finns en gråzon mellan tvång och fri vilja, där den person som inte vill gifta sig inte alltid har möjlighet att öppet uttrycka den viljan. Personen kan utsättas för såväl inre som yttre press att genomföra äktenskapet.

Uppgifter om att kvinnan inte får välja make i fyra av tio ärenden

I mer än fyra av tio av de studerade ärendena framgår att kvinnan inte själv kommer att få välja eller har fått välja vem hon vill gifta sig med. I de flesta ärenden tycks polisen inte ha lagt fokus på att målsäganden är eller riskerar att bli bortgift mot sin vilja, utan de

---

¹³ Detta förekommer i två av tio studerade ärenden.

uppgifterna har snarare karaktären av bakgrunds- eller biinformation. Det finns därför begränsad information om situationen, exempelvis om giftermålet skett i Sverige eller i ett annat land, om det är juridiskt giltigt i Sverige eller inte, om giftermålet eller planerna på ett giftermål är mot kvinnans vilja och om hot, tvång eller våld förekommit för att få kvinnan att gifta sig.

I närmare hälften av de ärenden där uppgifter om ett arrangerat äktenskap förekommer, är kvinnan bortgift vid tiden för polisanmälan eller har tidigare varit det.¹⁴ I endast ett av dessa fall är det tydligt att kvinnan själv ville gifta sig med mannen. I de flesta övriga fall framgår det tydligt att det skedde mot hennes vilja. I dagsläget finns ingen särskild straffregel om tvångsäktenskap, men det är möjligt att i sådana fall använda andra straffregler, till exempel om olaga tvång, misshandel eller olaga hot.¹⁵ Det finns dock inget ärende i det studerade materialet där det faktum att de målsägande har ingått äktenskap mot sin vilja är i fokus för brottsutredningen. Trots att det framgår att de flesta av kvinnorna blivit gifta mot sin vilja, finns uppgifter om hur tvånget såg ut bara i ett enda fall. I det ärendet berättar målsäganden att hon blev misshandlad i syfte att tvinga henne att gifta sig.

I ett tjugotal ärenden finns uppgifter om att familj och släkt önskar gifta bort kvinnan

Förutom de ärenden där kvinnan är eller har varit bortgift, framkommer det i 24 ärenden att familjen eller släkten önskar gifta bort målsäganden. Det gäller främst omyndiga flickor, som har press på sig från sina föräldrar eller släktingar. I hälften av dessa ärenden finns det redan en person utsedd åt henne, ofta en släkting. I övriga ärenden har familjen planer på att gifta bort målsäganden men ingen blivande make är utsedd. Det finns dessutom ytterligare ett par ärenden där kvinnan tidigare har varit bortgift och familjen nu mot hennes vilja har sett ut en ny make åt henne.

Det talas i en majoritet av ärendena om att giftermålet ska ske i ett annat land än Sverige, och i en del av ärendena beskrivs det hur familjen hotar med att skicka målsäganden till ett annat land för att gifta bort henne där.

Flera kvinnor var minderåriga när de gifte sig

Utöver att en hel del av kvinnorna i materialet blivit bortgifta mot sin vilja eller oroar sig för att bli det, framgår också att några av kvinnorna var minderåriga när de gifte sig. I Sverige är åldersgrän-

¹⁴ I ytterligare fem ärenden finns det uppgifter som tyder på att kvinnan kan ha varit eller är bortgift, såsom att hon är gift med en kusin eller har blivit hämtad till Sverige av sin make.

¹⁵ Det pågår i dagsläget en utredning om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (Ju 2010:06), som bland annat har i uppdrag att se över lagstiftningen på området. Uppdraget ska redovisas senast den 21 maj 2012.

sen 18 år för att få ingå äktenskap. Om det finns särskilda skäl, som att paret väntar barn, kan länsstyrelserna ge dispens. Antalet dispenser är dock få. Åtminstone sju av kvinnorna i de studerade ärendena var minderåriga, det vill säga under 18 år, då de gifte sig. Antalet kan dock vara större, eftersom uppgifterna om hur gammal den målsägande var när hon blev bortgift är begränsade. Minst tre av kvinnorna i de studerade fallen gifte sig i ett annat land än Sverige.

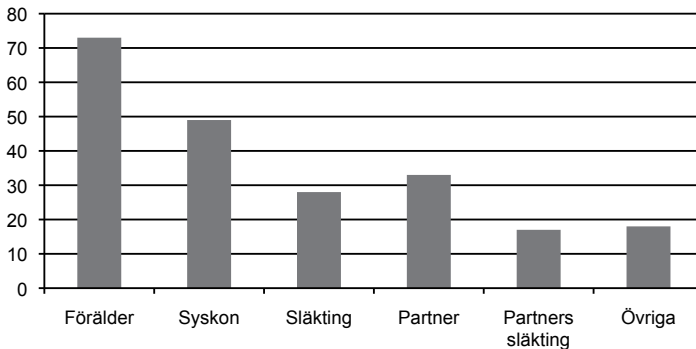
En annan fråga är huruvida de äktenskap som har ingåtts är juridiskt giltiga i Sverige. Minst nio av äktenskapen i de studerade ärendena har ingåtts enligt ett annat lands lagar eller genom en religiös eller traditionell ceremoni, och det framkommer endast i ett av de fallen att paret även är gift enligt svensk lag. Några kvinnor berättar om hur det faktum att de är gifta enligt ett annat lands lagar eller enligt religiösa seder begränsar dem, trots att de inte är gifta enligt svensk lag. Det kan till exempel handla om att mannen måste gå med på att skilja sig, vilket han vägrar att göra.

Familjemedlem aktiv i förtrycket i fyra av fem ärenden

I diagram 1 syns hur vanliga de olika relationerna är mellan målsägande och gärningspersoner eller övriga som deltar i förtrycket. Vanligast är att familjemedlemmar finns bland gärningspersonerna och de som deltar i förtrycket. Totalt är en familjemedlem, det vill säga en förälder eller ett syskon, aktiv i förtrycket av målsägandena i fyra av fem ärenden.

Det är dock tänkbart att det finns ytterligare personer som aktivt deltar i förtrycket av kvinnan utan att det kommer fram i polisutredningen. Det skulle antingen kunna vara för att det inte framkommer i förhören då kvinnan främst upplever påtryckningar från de mest närstående personerna och därför inte beskriver den press som kommer från andra håll, eller för att polisen inte ställer frågor som avslöjar hela bilden. Det kan också vara för att pressen från släktingar och andra bekanta inte riktas direkt mot den målsägande utan snarare mot hennes föräldrar eller partner. I en del ärenden beskrivs just det, att föräldrarna upplever ett starkt tryck från omgivningen. Det kan handla om att föräldrarna själva vill låta flickan bestämma över sin tillvaro, men känner att de måste böja sig för andras önskemål om att till exempel gifta bort henne. Det handlar även om att de berättar att de är oroliga för vad omgivningen skulle tycka och göra om de exempelvis fick reda på att flickan inte längre bor hemma.

Diagram 1. De personer som är misstänkta, utpekade eller aktivt deltar i förtrycket och deras relation till den målsägande, andel av de studerade ärendena i procent (n=117). Summan överstiger 100 eftersom det i ett ärende kan finnas flera personer som förtrycker kvinnan.

Förtrycket har vanligen pågått i flera år

I majoriteten av ärendena framkommer att kvinnan har blivit förtryckt och ibland även misshandlad eller hotad under flera år.¹⁶ Det är yngre kvinnor vilkas föräldrar och/eller syskon kontrollerar dem, och som i vissa fall har blivit misshandlade sedan de var små barn. I några fall kommer det fram att kontrollen har eskalerat sedan den målsägande blev tonåring och började bli intresserad av killar. Det finns också kvinnor som under en lång period har blivit misshandlade av sin partner och som blir utsatta för hedersrelaterat förtryck när de vill skilja sig. I ett antal ärenden har kvinnan blivit hotad eller slagen under några månader. Det är då vanligen en viss händelse som har utlöst våldet, som att familjen fått reda på att den målsägande har en pojkvän. Det finns även ett antal ärenden där det är en enskild händelse som är polisanmäld, men där det är tydligt eller verkar som att målsäganden har blivit förtryckt under en längre period.

Ofta personer i flera länder inblandade

En svårighet för polisen med de hedersrelaterade ärendena är den globala karaktären, då de målsägande ofta har familj eller släkt i andra länder än Sverige. I åtta av de studerade ärendena befinner sig inte den misstänkta personen i Sverige, vilket gör det svårt för polisen att utreda brottet. I ett ärende har det anmälda brottet inte begåtts i Sverige utan i ett annat land.

¹⁶ Uppgifter om detta finns dock inte systematiskt redovisade i utredningarna. Antalet kan därför vara större än vad som framkommer i materialet.

Det förekommer även att gärningspersonen hotar att skada kvinnans familj eller släkt utomlands. Det finns dessutom ett antal exempel på ärenden där en del eller alla av dem som sanktionerar förtrycket bor i ett annat land än Sverige, eller där kvinnan är orolig för vad som kommer att hända om hennes släktingar utomlands exempelvis får höra ryktena om henne eller får reda på att hon har skiljt sig. Att inte alla inblandade personer befinner sig i Sverige kan göra det svårare för polisen att bedöma risken för att kvinnan ska bli utsatt för hot eller våld efter polisanmälan.

Några målsägande har blivit förda till utlandet mot sin vilja

I de studerade ärendena förekommer det även att gärningspersonerna eller andra i den målsägandes närhet hotar med att skicka henne utomlands, bland annat för giftermål, eller att föra bort de gemensamma barnen ur landet. Det finns också några ärenden där den målsägande mot sin vilja har blivit förd till, eller kvarhållen i, ett annat land. I de ärendena har kvinnan tagit kontakt med en person hemma, som en lärare eller en polis, och berättat om sin situation. I samtliga fall återkommer kvinnan senare till Sverige. I två av tre ärenden är det tydligt att polisen tillsammans med andra myndigheter har bidragit till att återföra kvinnan.

Tolk krävs i fyra av tio ärenden

I fyra av tio av de studerade ärendena finns ett behov av tolk för en eller flera av de förhörda personerna.

Fyra av tio kvinnor har först vänt sig till någon annan än polisen

Polisen är ofta inte den första samhällsinstans som kvinnan har kontakt med på grund av sin utsatthet. Hälften av kvinnorna i de studerade ärendena har kontakt med en stödjande verksamhet vid tiden för polisanmälan. I de flesta fallen framgår att det är kvinnan själv som tagit kontakten, medan det i en del fall är mer oklart vem som gjorde det. Det är vanligast att hon har fått kontakt med socialtjänsten eller skolpersonal såsom lärare, skolkuratorer och skolsköterskor.¹⁷ Det finns även kvinnor som har varit i kontakt med kvinnojourer, sjukvården, psykiatrin, psykologer och Röda Korset. 22 kvinnor bor på en kvinnojour, ett familjehem eller någon annan typ av boende. Att så många kvinnor redan har en stödjande kontakt kan tyda på att kvinnan ofta behöver stöd för att våga och orka polisanmäla.

¹⁷ Det är 43 kvinnor som har fått kontakt med socialtjänsten och 18 som fått kontakt med skolpersonal. Av dessa har 16 kvinnor kontakt med både socialtjänst och skolpersonal före anmälan.

Oftast kvinnan själv som anmäler

När brottet väl polisanmäls, är det oftast den målsägande själv som gör anmälan. Det är fallet i två tredjedelar av ärendena. Näst vanligast är att socialtjänsten anmäler. När socialtjänsten anmäler är den målsägande nästan alltid omyndig. I övriga ärenden är det polisen eller en partner, släkting eller vän till kvinnan som anmäler. I ett par ärenden har sjukvårdspersonal kontaktat polisen, även om de sedan inte gjorde anmälan.

Varför kvinnan tar kontakt med myndigheterna

Anledningen till att kvinnan har tagit kontakt med en myndighet, liksom orsaken till att hon inte gjort det tidigare, kan ge ledtrådar till vilka behov hon har och till vad polisen och andra kan göra för att motivera henne att delta i polisutredningen.

Polisanmälan som en sista utväg

I de flesta ärenden står det inget om kvinnans motiv till polisanmälan. I några fall berättar kvinnan att hon ser polisanmälan som en sista utväg, och säger att hon inte har något annat val om hon vill fortsätta leva. Andra har ingen annan som kan hjälpa dem eller ingenstans att bo. Att det för kvinnorna kan vara en sista utväg att kontakta en myndighet är något som även en del av de intervjuade kontaktpersonerna beskriver. En intervjuad säger att det sällan är svårt att få de kvinnor som känner att de står vid vägs ände att stå fast vid sin berättelse, då de ofta har kommit långt i tankeprocessen kring vad en anmälan innebär.

I ett antal av de studerade ärendena framkommer att det faktum att målsäganden har vänt sig till polisen eller socialtjänsten innebär att hon har gjort ytterligare en sak som drar skam över hennes familj eller släkt. Även det tyder på att kvinnan troligen har dragit sig för att kontakta myndigheterna, och inte gör det förrän det känns som att hon inte har några andra alternativ.

En vilja att få skydd och stöd snarare än att få någon lagförd

Flera av intervjupersonerna säger att kvinnan ofta inte vänder sig till polisen för att få någon lagförd utan för att få skydd, och att hon när hon har fått skydd inte alltid vill berätta mer om sin situation. Även ett antal av de studerade ärendena visar att kvinnan inte tagit kontakt med polisen för att få någon fälld för ett brott. I stället uttrycker kvinnorna att de vill ha någon att prata med eller få råd av, önskar få ett slut på situationen eller vill ha skydd. Andra säger att de vill att polisen ska känna till situationen och vara uppmärksamma på att något skulle kunna hända. Att samhället då har förmågan att ge kvinnan det stöd och skydd som hon frågar efter är en förutsättning för att hon också ska kunna känna sig trygg och stark nog att delta i en polisutredning.

Oro för myndigheternas hantering kan hindra kvinnan från att söka hjälp

I en del av de studerade ärendena går det också att ana anledningar till att inte fler kvinnor väljer att polisanmäla de brott de blivit utsatta för. Några kvinnor anger att de inte har anmält tidigare bland annat därför att de varit rädda för gärningspersonerna eller att det i deras släkt och umgänge inte är accepterat att en kvinna anmäler en man. Flera uttrycker även att orsaken är att de har varit rädda för att gå till myndigheterna, bland annat av oro för att de då ska förlora vårdnaden om sina barn. Att kvinnorna inte vågar vända sig till myndigheterna tyder på att de inte känner tillit till att de där ska kunna få det skydd och stöd som de behöver. Det är därför angeläget att sprida information, både om möjligheten att vända sig till polisen och andra myndigheter och om vilken hjälp det finns att tillgå.¹⁸

Hur kan en polisanmälan hjälpa kvinnan?

Det är ett stort steg för en kvinna som utsätts för hedersrelaterad brottslighet att anmäla det till polisen. Att Brå inte uppskattar att antalet anmälda ärenden under ett år är fler än 300 torde vara ett tecken på det. Att kvinnan tar steget att vända sig till polisen kan ses som ett rop på hjälp. Vilken roll kan då polisen spela när en anmälan görs och vilket ansvar har de? Synen på den frågan varierar bland de intervjuade kontaktpersonerna. Alla lyfter fram brottsutredningen som ett ansvar, liksom ansvaret för att skydda kvinnan. En del betonar att det ofta finns ont om bevisning i hedersrelaterade ärenden, men att kvinnan har ett stort behov av skydd och stöd. Fokus ligger då på kvinnans bästa och på att skydda henne, medan brottsutredningen kommer i andra hand.

Så gott som alla intervjuade tar upp att polisen har i uppgift att ta kontakt med eller hänvisa den målsägande till andra myndigheter och stödverksamheter. En del lyfter även fram vikten av att polisen är en medmänniska eller ger exempel på att de varit med målsäganden och handlat eller ordnat med fritidsaktiviteter för barnen.

I den vägledning som Länsstyrelsen Östergötland (2011) tagit fram går man igenom vilka behov den utsatta personen kan ha under olika faser och ger förslag på vilka myndigheter eller verksamheter som bör utföra de olika insatserna.¹⁹ Polisens uppgifter faller

¹⁸ Regeringen har gett Rikspolisstyrelsen i uppdrag att 2011–2013 genomföra en informationskampanj avseende brott i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Den ska vara riktad både mot dem som är direkt utsatta för brott och dem som bevittnat brott.

¹⁹ Vägledningen är inriktad på skydd, stöd och rehabilitering av unga personer mellan 13 och 25 år som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli eller har blivit gifter mot sin vilja. En stor del av vägledningen är dock relevant även när det gäller utsatta personer som är äldre än 25 år.

främst inom två områden; ”relation, trygghet och tillit” samt att ”reducera hotet mot den unga”. När det gäller frågan om att reducera hotet mot kvinnan är det flera delar som faller inom polisens ansvarsområde, ibland tillsammans med andra aktörer. Det handlar om att genomföra en riskanalys, uppmuntra kvinnan att polis-anmäla, utforma en skyddsplan, fatta beslut om huruvida kvinnan bör få en skydds- och larmtelefon eller annan skyddsutrustning, genomföra säkerhetssamtal liksom motivationssamtal, initiera en ansökan om skyddade personuppgifter eller kontaktförbud och se till att kvinnan har stöd och skydd under en eventuell rättsprocess.

Få har särskilda rutiner för hur hedersrelaterade ärenden ska hanteras

Hur polisen arbetar med hedersrelaterade ärenden, vilka inom organisationen som utreder ärendena och vilken utbildning de polisanställda har fått om hedersrelaterat våld och förtryck skiljer sig åt mellan polismyndigheterna.

I intervjuerna med polisens kontaktpersoner för hedersrelaterad brottslighet framkommer att de flesta polismyndigheter inte har särskilda rutiner eller manualer för hur hedersrelaterad brottslighet ska hanteras, förutom det metodstöd som Rikspolisstyrelsen (2007) har gett ut och riskanalysinstrumentet Patriark.²⁰ Det är dessutom endast ett fåtal av de intervjuade kontaktpersonerna som nämner att man inom myndigheten använder polisens metodstöd.

Intervjupersonerna påpekar dock att det är bra, men inte tillräckligt, med fastslagna rutiner och manualer. För att kunna hantera dessa ärenden väl krävs dessutom erfarenhet och kunskap, liksom engagemang. Flera av de intervjuade framhåller även att inget ärende är det andra likt, och att det ofta är komplicerade ärenden. Det ställer krav på att de involverade polisanställda är flexibla och har en förmåga att i förväg se vilka konsekvenser en insats kan leda till.

Det ser olika ut i polismyndigheterna när det gäller vilka utredare som arbetar med hedersrelaterade ärenden. Inom vissa myndigheter kan ärendet hamna på vilken utredare som helst, i andra är det de utredare som arbetar med exempelvis familjevåld som hanterar hedersrelaterade ärenden, eller så låter man endast mer erfarna utredare ta hand om ärendena. Några intervjupersoner framhåller att det är en fördel att arbeta i par, så att det inte är en ensam utredare som hanterar ärendet. Ett alternativ till det kan vara att en erfaren och kunnig resursperson finns tillgänglig.

²⁰ Exempelvis Polismyndigheten i Jönköpings län har en handlingsplan, som till stor del bygger på metodstödet. Handlingsplanen tar bland annat upp ”varningssignaler” som tyder på att ärendet kan vara hedersrelaterat, rutiner för polispersonal på plats, vid anmälningsupptagning, för förundersökningsledare och för utredare och vad polisen bör tänka på vid målsägandeförhör.

Hur mycket utbildning de anställda inom polismyndigheterna har fått om hedersrelaterat våld eller förtryck skiljer sig också åt. Inom de flesta myndigheter, men inte alla, har hela eller delar av personalen fått någon kortare utbildning. Det handlar dock främst om lokalt anordnade föreläsningar eller utbildningsdagar, vilket innebär att omfånget och innehållet skiljer sig åt.

Typfall

Överlag är de studerade ärendena ganska olika. Vad som är anmält, vilket förtryck kvinnan har blivit utsatt för i övrigt och av vilka personer skiljer sig åt. En del ärenden har flera komponenter som gör det enkelt att definiera brotten som hedersrelaterade, andra är mindre tydliga. I en del ärenden är den anmälda brottsligheten konkret, i andra kan den bestå av subtila hot.

Utifrån anledningen till att kvinnan blir förtryckt och utsatt för hedersrelaterad brottslighet, kan ärendena grovt delas in i ett antal typfall. Det ger en mer generell bild av hur det hedersrelaterade förtrycket kan se ut utifrån vad som framkommit i materialet. Då det inte finns någon tydlig gräns mellan typfallen utan de delvis går in i varandra ska grupperna dock inte ses som absoluta. En grupp är fall där det hedersrelaterade förtrycket är kopplat till att kvinnan har skiljt sig eller önskar skilja sig. En annan är ärenden där familjemedlemmar och andra i, den ofta yngre, kvinnans omgivning utövar en allmän kontroll över hennes beteende. En tredje grupp är ärenden där brottet har begåtts på grund av att kvinnan har gjort avsteg från vad som inom familjen och släkten anses vara ett acceptabelt beteende, exempelvis att hon har en pojkvän. I några få fall framgår anledningen till förtrycket inte tillräckligt tydligt för att ärendet ska kunna grupperas.

Skilsmässa

Strax under en tredjedel av ärendena handlar om konflikter kring att kvinnan har skiljt sig eller önskar skilja sig. Det gäller i nästan alla fall unga vuxna eller vuxna kvinnor. Vanligen är det skilsmässan i sig som innebär en skam för familjen och släkten. I ett fåtal ärenden handlar det i stället om att kvinnan efter skilsmässan vägrar att gifta om sig med en man som familjen har sett ut till henne eller att hon har träffat en ny man som de inte accepterar.

Många av kvinnorna har även blivit misshandlade och/eller hotade av sin partner eller före detta partner, och oftast är det den brottslighet han utsatt henne för som är polisanmäld. Kvinnans rättigheter är dock underordnade familjens och släktens behov. Att hon blir illa behandlad är för familjen och släkten mindre viktigt än att hon är gift med en man som de accepterar. Familjemedlemmar och släktingar på kvinnans eller partners sida försöker

därför ofta få henne att stanna hos mannen. De pressar kvinnan genom att tala om för henne hur hon bör agera, förolämpa, hota eller misshandla henne. Hälften av kvinnorna har dessutom barn med mannen, vilket ytterligare komplicerar hennes situation.

Nästan alla av dessa kvinnor har anmält att de blivit hotade, och närmare hälften anmäler att de blivit misshandlade.

Det framkommer att närmare hälften av kvinnorna själva har sökt hjälp hos socialtjänsten, en kvinnojour eller någon annan samhällsinstitution. Totalt känner socialtjänsten till runt en tredjedel av fallen före polisanmälan.

Allmän kontroll

Mer än fyra av tio ärenden i materialet rör kvinnor vilkas beteende allmänt kontrolleras av andra omkring henne. Det handlar främst om yngre, framför allt omyndiga, kvinnor. De bor vanligen med sina föräldrar och syskon, som på olika sätt kontrollerar deras beteende.

I dessa fall är det nästan alltid en eller flera familjemedlemmar som är misstänkta för att ha utsatt kvinnan för brott. Ofta är även flera familjemedlemmar än den eller de misstänkta med och kontrollerar kvinnan. Det kan även vara släktingar eller andra, som vänner till syskonen eller bekanta till föräldrarna. I några fall är kvinnan gift och kontrollen av henne tycks ha tagits över av maken och hans familj. Två tredjedelar av kvinnorna har blivit misshandlade och nästan lika många har utsatts för hot.²¹

Motivet till brottet tycks ofta vara preventivt, det vill säga kvinnan blir slagen eller hotad för att hon inte ska göra avsteg från det beteende som enligt familjen och släkten är acceptabelt.²² Kontrollen och reglerna är till stor del koncentrerade kring kvinnans sexualitet och hennes umgänge med det motsatta könet eller med kvinnor som beter sig på ett sätt som familjen ogillar. Det kan handla om att kvinnan inte får ha en pojkvän eller killkompisar, bara får umgås med vissa personer eller inte får träffa kompisar alls. Hennes möjligheter att kommunicera med andra kan även begränsas genom att hon inte får använda mobiler eller datorer som hon vill, eller att familjemedlemmarna kontrollerar sms och samtalslistor. Nästan en tredjedel av dessa kvinnor har dessutom en kraftigt begränsad fritid, där de inte alls får vara ute efter sko-

²¹ I ungefär en tredjedel av ärendena ingår olaga hot men inte misshandel, i en tredjedel misshandel men inte olaga hot och i en tredjedel både misshandel och olaga hot, ibland rubricerat som grov fridskränkning. I en del ärenden förekommer även andra brott, som övergrepp i rättssak och ofredande.

²² Det är även möjligt att våldet är bestraffningar för överträdelse av förhållningsregler och restriktioner, utan att det framkommer i materialet. I en del av ärendena framkommer även att kvinnan överträtt regler, som att hon klätt sig olämpligt eller vill umgås med vänner som familjen inte accepterar. Även då är det en tydlig del av en mer allmän kontroll av kvinnans beteende.

lan eller bara får vara det under vissa villkor, som att de har med sig en syster. Kontrollen kan även kretsa kring att kvinnan inte får klä sig för utmanande eller inte använda smink.

I mer än hälften av fallen känner socialtjänsten vid tiden för polisanmälan redan till kvinnans situation. Det framgår även att nästan hälften av kvinnorna själva har tagit kontakt med någon, vanligen socialtjänsten eller skolpersonal, för att berätta om sin situation.

Bestraffning efter avsteg från det acceptabla beteendet

I närmare en fjärdedel av fallen har brottet begåtts på grund av att kvinnan redan har gjort ett tydligt avsteg från vad som anses acceptabelt. Det handlar vanligen om att hon har en pojkvän, men kan även vara att hon har gift sig med en man som familjen inte accepterar, vägrar att gifta sig med en man som familjen har sett ut, väntar barn utanför äktenskapet eller har varit otrogen. Även i dessa ärenden kan en mer allmän kontroll av kvinnans beteende förekomma, men skillnaden är att motivet till brottet tydligt är bestraffande för att kvinnan gjort något specifikt som riskerar att vanhedra familjen och släkten.

De flesta av dessa kvinnor är omyndiga eller unga vuxna mellan 18 och 25 år. Det är vanligast att gärningspersonen eller gärningspersonerna, liksom de övriga som deltar i förtrycket, är familjemedlemmar. Även släktingar, en partners släktingar eller bekanta finns bland gärningspersonerna och bland dem som deltar i förtrycket. Den anmälda brottsligheten består oftast av att gärningspersonerna har hotat kvinnan, men även misshandel förekommer och har anmälts i strax över en fjärdedel av fallen.

Få av dessa kvinnor tycks ha sökt hjälp hos någon annan samhällsinstans än polisen före anmälan. Följaktligen är det också få av dessa fall som socialtjänsten känner till vid tiden för polisanmälan.

Polisens arbete

Detta kapitel beskriver inledningsvis vad polisen har gjort i de studerade ärendena. Därefter ges förslag på vad polisen bör tänka på i arbetet med hedersrelaterade ärenden. Förslagen bygger på intervjuerna med polismyndigheternas kontaktpersoner för hedersrelaterat våld och förtryck, åklagare och representanter för skyddade boenden.

Förundersökningarna är vanligen åklagarledda

En åklagare är förundersökningsledare i ärenden där någon har utsatt en närstående eller tidigare närstående person för våld eller hot om våld (RB 23 kap. 3 §).²³ Det innebär att förundersökningarna i de studerade ärendena vanligen är åklagarledda och att det är åklagaren som fattar beslut om vilka åtgärder som ska genomföras. Innan en förundersökning inletts har polisen dock rätt att hålla förhör och genomföra andra utredningsinsatser av betydelse för utredningen. Det är också polisen som till stor del styr över att de insatser som åklagaren ger direktiv om blir genomförda. Åklagarens direktiv bygger dels på information från anmälan och de inledande utredningsinsatser som polisen genomfört, dels på resultatet från de fortsatta utredningsinsatserna. Utredningsarbetet är alltså till stor del ett samspel mellan polis och åklagare. Denna rapport fokuserar främst på polisens arbete, men måste läsas i ljuset av att polisen i delar av sitt arbete är bunden av de direktiv som åklagaren lämnar.

Polisens arbete i de studerade ärendena

Polisens agerande när de åker ut på ett larm

Polisanmälan om hedersrelaterat våld görs oftast en tid efter det att brottet ägt rum och inte i samband med brottet. Så är fallet i tre fjärdedelar av de studerade ärendena. Vanligast är då att anmälan har gjorts genom ett besök på en polisstation.²⁴ I övriga ärenden

²³ En åklagare är även förundersökningsledare i ärenden där saken inte anses vara av enkel beskaffenhet, liksom i ett antal andra fall (ÅFS 2005:9).

²⁴ I en tiondel av ärendena har anmälan gjorts över telefon och i ungefär lika många genom en skrivelse från socialtjänsten eller under ett samrådsmöte.

har polisen åkt ut på ett larm. I hälften av de ärendena har polisen åkt till brottsplatsen och i hälften till en annan plats. Det kan till exempel handla om att målsäganden har gått hem till en vän eller befinner sig på sjukhus.

I totalt 29 fall åkte polisen ut akut efter ett larm. I dessa situationer finns det flera saker polisen bör tänka på. De bör göra en bedömning av om kvinnan behöver skyddas, och om så är fallet antingen ta med sig den målsägande från platsen eller gripa den eller de misstänkta. De bör också så snart som möjligt hålla förhör med de inblandade och säkra övrig bevisning. Polisen bör slutligen också dokumentera allt som kan vara relevant i ärendet. Allmänt kan sägas att inget av detta har gjorts konsekvent i de studerade ärendena.

När det gäller att skydda målsäganden i den akuta situationen tycks det kravet uppfyllas i de allra flesta fall. Polisen har vanligen tagit med sig den målsägande, den misstänkte eller båda från platsen.²⁵ Det finns dock två ärenden där den misstänkte fanns på plats, men där polisen varken har tagit med sig den målsägande eller den misstänkte från platsen.

Förhör vid anmälningstillfället hålls inte i den utsträckning som vore möjligt

Genomgången visar att polisen i de studerade ärendena inte till fullo utnyttjar möjligheten att hålla förhör vid anmälningstillfället.²⁶ Detta trots att vikten av sådana förhör lyfts fram i många sammanhang. I de 29 studerade ärenden där polisen har åkt ut på ett larm har ett sådant förhör hållits med den målsägande i 21 ärenden och med vittnen i nio ärenden. Förhör med misstänkt har hållits vid anmälningstillfället i endast tre av de tolv ärenden där den misstänkte fanns på platsen när polisen kom dit.

Dokumentation från brottsplatsen finns relativt ofta

De poliser som åker ut på ett larm kan även bidra till stödbevisningen genom att dokumentera exempelvis vilka som är på platsen, hur de betar sig och vad de säger. Det görs också relativt ofta; i tio av de 14 ärenden där polisen i en akut situation har åkt ut till brottsplatsen finns sådan dokumentation.²⁷ I polisens metodstöd (Rikspolisstyrelsen 2007) finns en genomgång av vad som bör dokumenteras i en akut situation, och polisen har i de flesta ärenden

²⁵ Polisen har tagit med sig den målsägande från platsen i 16 ärenden. I tolv ärenden fanns den misstänkte på plats då polisen kom. I de fallen har polisen tagit med sig målsäganden i nio ärenden och den misstänkte i sex ärenden.

²⁶ Med begreppet förhör vid anmälningstillfället avses här förhör som hållits innan en förundersökning inletts, vanligen direkt på plats då polisen åkt ut på ett larm. I enstaka ärenden har polisen i stället kört den målsägande till polisstationen och där tagit upp anmälan och hållit förhör.

²⁷ Det finns även i tre av de 15 ärenden där polisen har åkt ut till en annan plats än brottsplatsen.

också täckt dessa aspekter. Det som polisen dock missar i dokumentationen är att, i de fall där det finns uppgifter som tyder på att ärendet kan vara hedersrelaterat, tydliggöra det.

Förhör med målsäganden

För att den målsägande ska få en chans att ge en fördjupad bild av den anmälda brottsligheten och sin situation och polisen kunna ställa de frågor som krävs för brottsutredningen och för att bedöma målsägandens behov av stöd och skydd, är det nödvändigt att förhör hålls med den brottsutsatta kvinnan. Det görs också nästan alltid. I en tiondel av ärendena, totalt tolv stycken, har dock inget förhör hållits. Det tycks oftast bero på att kvinnan inte vill bli förhörd.

Det är också viktigt att polisen är medveten om att kvinnan kan behöva flera tillfällen för att berätta allt som hänt. Här brister det dock. Endast fyra av tio målsägande har blivit förhörda vid mer än ett tillfälle.

De flesta förhören är konceptförhör, där polisutredaren tar anteckningar och sedan skriver en sammanfattning av förhöret. Audio- eller videoförhör har genomförts i en tredjedel av de ärenden där målsäganden har förhörts.

Polisen missar ofta helhetsbilden

Genomgången av ärenden visar att polisen ofta är väldigt koncentrerad på att ställa frågor om de anmälda brotten, på bekostnad av att få en helhetsbild av förtrycket. Det kan yttra sig i att poliserna i förhör ställer många och detaljerade frågor om hur misshandeln gick till och vid vilka tidpunkter olika händelser ägde rum, men få eller inga frågor om övrigt förtryck och kontroll eller hur den målsägande upplever sin situation.

Det är bara i ett tiotal ärenden som polisen har ett tydligt fokus på den hedersrelaterade problematiken och försöker skapa en helhetsbild av målsägandens utsatthet genom att ställa omfattande frågor om hur kvinnan lever, vad hon får och inte får göra, hur släktstrukturen ser ut och vilka personer som har åsikter om hennes beteende eller livsval. I de flesta ärenden framgår en del av den informationen. Många ärenden präglas dock av att bilden av den målsägandes situation inte tycks vara komplett. Det är ofta inte tydligt vem eller vilka som förtrycker kvinnan och på vilka sätt, vad hon är rädd för att skulle kunna hända och vilka personer som skulle kunna utgöra ett hot.

De hedersrelaterade aspekterna finns sällan utförligt dokumenterade

Att ett ärende ingår i urvalet betyder inte med nödvändighet att polisen har definierat det som hedersrelaterat. I endast hälften av

de studerade ärendena framgår det tydligt att polisen har definierat ärendet som hedersrelaterat, antingen genom att använda Patriark eller genom att i övrigt benämna det som hedersrelaterat.²⁸ Det är dock inte alltid som polisen redogör för sina skäl trots att de definierat ärendet som hedersrelaterat.²⁹ Det förekommer främst i de ärenden där polisen har använt Patriark, men inte heller då finns alltid en sammanfattande beskrivning av situationen.

Förhör med misstänkt

I nästan alla fall finns det antingen en misstänkt eller en utpekad person. Misstänkta finns i åtta av tio ärenden och utpekade personer i en sjättedel av ärendena.³⁰

Dessa grupper har inte förhörts i samma utsträckning som målsäganden. I fyra av tio ärenden där det finns en eller flera misstänkta har inget förhör hållits med någon av dem. Ingen av de utpekade personerna har blivit förhörda.

Att förhören med misstänkta spelats in på ljudband eller video är ovanligt; det har gjorts i endast sju ärenden.

Förhör med vittnen

De intervjuade åklagarna betonar att den främsta anledningen till att ett hedersrelaterat ärende inte blir personuppklarat är att det saknas stödbevisning. Ett sätt att försöka säkra stödbevisning är att hålla förhör med vittnen.

I tre av tio ärenden där vittnen finns har inget vittne förhörts
I de allra flesta ärenden finns uppgifter om vittnespersoner, och i majoriteten av ärendena har också något vittne förhörts. I tre av tio ärenden har dock inget vittne förhörts trots att det finns uppgifter om minst ett, och oftast flera, vittnen.

I hälften av de ärenden där polisen redan har hållit minst ett vittnesförhör finns dessutom uppgifter om ytterligare vittnen, som inte har blivit förhörda. Även om det inte är relevant att höra fler personer i alla de ärendena, finns det troligen ärenden där fler vittnesförhör skulle ha kunnat förbättra bevisläget.

---

²⁸ Polisen kan dock även i övriga ärenden ha arbetat utifrån den teorin, utan att ha dokumenterat det i utredningsmaterialet.

²⁹ Enligt polisens metodstöd (Rikspolisstyrelsen 2007) är det önskvärt att de poliser som åker ut på larm dokumenterar vad det är som gör att de misstänker att det rör sig om hedersrelaterat våld. Det är något som är bra att göra även då anmälan kommer in på annat sätt.

³⁰ I de åtta fall där det varken finns någon misstänkt eller utpekad person beror det bland annat på att den person som har hotat målsägande bor i ett annat land, målsäganden känner sig hotad av hela sin släkt eller bara vill ha råd och vägrar uppge sitt namn.

Närstående styrker sällan kvinnans berättelse

De intervjuade lyfter fram att det kan vara svårt att få fram stödbevisning från närstående till kvinnan. Det är något som även genomgången av ärenden visar. I närmare trettio ärenden där polisen har förhört personer ur kvinnans familj eller släkt, styrker dessa personer inte kvinnans version. I stället säger de att ingenting har hänt eller att de inget vill säga, berättar en annan historia eller misskrediterar den målsägande genom att säga att hon ljuger.

Även om de närstående i många fall inte styrker kvinnans version av händelseförloppet, så finns det exempel på ärenden där familjemedlemmar stödjer den målsägandes berättelse.³¹ I de fallen är det ofta en partner eller före detta partner som har utsatt kvinnan för brott och det är hans släktingar som sanktionerar förtrycket. Det finns även ärenden där fler i familjen än den målsägande har blivit utsatta och berättar om det i förhör. Det är därför viktigt att inte utesluta möjligheten att även närstående till kvinnan kan bidra med stödbevisning.³² I många ärenden tycks polisen dock utgå från att det inte är meningsfullt att förhöra närstående till målsäganden. I ett fyrtiotal ärenden finns uppgifter om att familjemedlemmar eller släktingar har varit närvarande vid brottstillfället eller att den målsägande har berättat om händelser för dem, utan att polisen har förhört dem.

I ett trettiotal ärenden finns utomstående vittnen som inte förhörts

Det är även viktigt att undersöka om det finns utomstående vittnen som kan bekräfta kvinnans berättelse. Det kan till exempel vara personer från socialtjänsten, skolpersonal, arbetskamrater eller vänner till den målsägande eller poliser som åkt ut på larmet. Det finns även exempel där den tolk som användes hördes som sakkunnig och fick frågor om förekomsten av hedersrelaterade värderingar i det område som den målsägande och hennes familj kom ifrån.

Utomstående vittnen förekommer i ett sjuttiotal ärenden, men har endast blivit förhörda i knappt femtio. Det finns dessutom ett tiotal ärenden där något utomstående vittne förhördes, men där det fanns ytterligare minst ett utomstående vittne som inte förhördes.

³¹ Närstående till den tilltalade är inte skyldiga att vittna i domstol (36 kap. 3 § RB). Polisen har dock möjlighet att hålla förhör med dem, och det är möjligt att de kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen även om de senare inte vittnar i en eventuell rättegång.

³² Även Åklagarmyndighetens handbok (2006) betonar att det är viktigt att inte underskatta betydelsen av att höra närstående.

Övrig stödbevisning

Förutom att vittnen kan bidra med stödbevisning, finns i vissa ärenden även annan bevisning såsom dokumenterade skador eller skriftlig bevisning.

Dokumenterade skador finns i en sjättedel av ärendena

Totalt har 39 av de kvinnor som blivit misshandlade fått synliga skador. I 18 av de fallen har skadorna dokumenterats. Det vanligaste är att skadorna har dokumenterats i ett rättsintyg.³³ I några ärenden är det dock polisen som har dokumenterat skadorna med foton eller i skrift, eller så har den målsägande själv fotograferat sina skador. Det är bara i två fall som den målsägande har gett sitt medgivande till att polisen får inhämta sjukjournaler och de ändå inte har gjort det.

Det kan också finnas skriven text eller ljudinspelningar som kan stödja kvinnans berättelse. Det förekommer i strax över en tiondel av ärendena. Den skriftliga bevisningen består främst av sms som den målsägande den eller misstänkte har skickat eller tagit emot. Annan bevisning är kvinnans dagboksanteckningar och e-postmeddelanden.

I några ärenden finns även bevis i form av att brottsplatsen har dokumenterats eller att polisen har gjort ett beslag. Brottsplatsen har, genom fotografier, en skiss eller i skrift blivit dokumenterad i åtta ärenden. I femton ärenden finns ett beslag, till exempel tillhyggen som ett bälte eller blodiga kläder. Endast i ett ärende har brottsplatsen undersökts av kriminaltekniker.

I ett tiotal ärenden finns uppgifter om mer stödbevisning som polisen inte verkar ha försökt få tag på. Det är bland annat uppgifter om att den målsägande har besökt en vårdcentral respektive skolsköterska efter att ha blivit misshandlad, har tagit kort på sina skador eller har sparat sms med hot.

Polisen utnyttjar inte alltid möjligheten att begära in socialtjänstjournalen

Ytterligare ett sätt att få bevis som kan stödja kvinnans berättelse, är att begära in journaler från socialtjänsten. Information från socialtjänsten kan även bidra till att ge en helhetsbild av kvinnans situation och ge polisen hjälp i utredningsarbetet. På grund av socialtjänstens sekretess är det inte alltid möjligt att få uppgifter om myndiga kvinnor, såvida kvinnan inte ger sitt samtycke till det.

---

³³ Ett rättsintyg är ett skriftligt medicinskt utlåtande som skrivs av en särskilt utbildad läkare. Intyget kan upprättas efter att läkaren har undersökt de skador den brottsutsatta har eller bygga på dokumentation från tidigare sjukvårdsbesök, som patientjournaler och fotografier. Vanligen krävs samtycke från den brottsutsatta för att ett rättsintyg ska kunna utfärdas (lag (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott).

Det är också främst i fall med omyndiga flickor som polisen har begärt in socialtjänstens dokumentation. I materialet framkommer att totalt 40 omyndiga flickor har kontakt med socialtjänsten i anslutning till polisutredningen, och i elva av dessa ärenden har polisen begärt in journaler. Tio av flickorna har blivit utsatta för miss-handel, och i en del fall även hot, av sina föräldrar och/eller syskon.

Polisen har även begärt in journaler från socialtjänsten i ett av de 40 ärenden där den målsägande är myndig och det framkommer att hon har kontakt med socialtjänsten.³⁴

De målsägandes vilja att delta i utredningen

Fyra av tio kvinnor vill i något skede inte delta i utredningen

En vanlig svårighet i ärenden som rör våld i nära relationer är att kvinnan inte vill delta i utredningen. Bilden är densamma i de studerade ärendena om hedersrelaterad brottslighet. Fyra av tio kvinnor uttrycker i något skede av polisutredningen att de inte vill delta. I några fall visar kvinnan redan från början att hon inte vill delta i utredningen. Det vanliga är dock att oviljan uppstår i ett senare skede. Som framgår i det kommande avsnittet om personuppkläring, klarar man i princip inte upp något av de ärenden där kvinnan inte vill delta.

Anledningen till att kvinnan inte vill gå vidare med utredningen är att situationen har lugnat ner sig, antingen genom att hon har kommit överens med den misstänkte eller inte längre har någon kontakt med honom eller henne. Andra orsaker är att kvinnan känner rädsla för att delta, anser att en polisutredning skulle förvärra situationen eller säger att syftet med att ta kontakt med polisen inte var att gärningspersonen skulle få ett straff, utan att hon ville ha råd och hjälp.

Några av kvinnorna som inte vill delta ändrar sin historia och tonar ned hotbilden, till synes för att få rättsväsendet att lägga ned utredningen. Detta trots att kvinnan samtidigt är rädd för den eller de personer som är anmälda och önskar att de ska lova att inte skada henne eller säger att hon vill att polisen ska hålla koll på henne.

Alla som inte längre vill delta i utredningen tar inte tillbaka vad de tidigare sagt. Hälften av dem håller fast vid att det som de har berättat är sant.

Förutom att mer än fyra av tio kvinnor vid någon tidpunkt säger att de inte vill delta i polisutredningen, är det åtta stycken som

³⁴ Totalt har 84 av kvinnorna kontakt med socialtjänsten i anslutning till polisutredningen. Av dessa hade 50 kvinnor redan kontakt med socialtjänsten då polisanmälan gjordes. I ytterligare 34 fall blev socialtjänsten inblandad i ett senare skede, vanligen genom att polisen tog kontakt med dem.

deltar men som inte vill berätta om händelserna eller som berättar men senare ändrar berättelsen.

Utredningen har drivits vidare i fyra av tio ärenden

I de flesta fallen gör inte polisen mer i utredningen om kvinnan inte vill delta.³⁵ I knappt fyra av tio ärenden där den målsägande säger att hon inte vill delta har polisen ändå genomfört någon utredningsinsats. Det handlar i samtliga fall om förhör, med antingen den målsägande, en misstänkt eller vittnen. I de förhör som hållits med målsäganden bekräftar kvinnan att hon inte vill delta i utredningen.

Fyra framgångsfaktorer

I den studie av polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relationer som Brå tidigare gjort (2008) kom man fram till fyra faktorer som ökar chansen att brottet blir personupplarat:

- det finns något vittne som ger stöd till att det anmälda brottet har begåtts
- målsäganden deltar i utredningen
- det finns en dokumenterad skada
- den misstänkte medger gärningen helt eller till viss del.

I tabell 1 framgår hur vanligt det är att dessa framgångsfaktorer förekommer i de studerade hedersrelaterade ärendena.³⁶

Tabell 1. Studerade hedersrelaterade ärenden där personuppläringskraven är uppfyllda, andel i procent.

Personuppläringskrav	Andel (n=117)
Stödbevis från vittne	49
Målsäganden deltar	60
Dokumenterad skada*	16
Misstänkt medger helt eller delvis	9

* Av alla ärenden. Om bara de ärenden där misshandel ingår räknas finns en dokumenterad skada i 30 % av ärendena.

³⁵ De flesta av de studerade ärendena är åklagarledda, vilket innebär att det är åklagaren som fattar beslut om huruvida förundersökningen ska läggas ned eller drivas vidare.

³⁶ Det är möjligt att det även finns andra faktorer som påverkar sannolikheten för att hedersrelaterade ärenden ska bli personupplarade. Studien av våld mot kvinnor i nära relation omfattade enbart misshandelsbrott och inte olaga hot. Det är dessutom tänkbart att hedersrelaterade ärenden i vissa avseenden skiljer sig från ärenden om våld i nära relation, även om det anmälda brottet är detsamma. Det hade därför varit önskvärt att göra en motsvarande analys av ärenden där hedersrelaterad brottslighet är anmäld. Antalet ärenden i den aktuella studien är dock inte tillräckligt många för det.

I jämförelse med studien av våld mot kvinnor i nära relation, skiljer sig inte bilden nämnvärt när det gäller kvinnans deltagande i utredningar om hedersrelaterat våld och hur ofta det finns stödbevis från vittnen. I de studerade hedersrelaterade ärendena är det däremot betydligt mer ovanligt att den misstänkte medger händelserna helt eller delvis. Dessutom finns det mer sällan dokumenterade skador i de ärenden där misshandel är anmäld.³⁷ Att det är ovanligare med dokumenterade skador kan tänkas höra samman med att en lägre andel av de hedersrelaterade ärendena än ärendena om våld i nära relation anmäls i en akut situation. Det framkom dock även när det gällde ärendena om våld i nära relation att det var mer ovanligt med dokumenterade skador och ovanligare att den misstänkte medgav händelsen i ärenden där målsäganden hade annan etnisk bakgrund än svensk, något som är fallet i de flesta av de studerade ärendena om hedersrelaterat våld.

Det faktum att det i ärenden om hedersrelaterat våld är mer ovanligt att den misstänkte medger händelsen och att det mer sällan finns dokumenterade skador innebär givetvis att det blir svårare att bevisa brottsligheten.

Hur kan polisens arbete förbättras?

Detta avsnitt tar upp förslag på hur polisen kan förbättra sitt arbete med hedersrelaterade ärenden. Förslagen bygger på det som har framkommit i intervjuer med polisens kontaktpersoner för hedersrelaterat våld och förtryck, åklagare och representanter för skyddade boenden. I slutet av rapporten finns även en lista i punktform med rekommendationer på vad polisen bör tänka på i arbetet med hedersrelaterade ärenden.

Var uppmärksam på att ett ärende kan vara hedersrelaterat

Ju tidigare i ett ärende som polisen är uppmärksam på att det kan finnas hedersrelaterade aspekter, desto bättre. De intervjuade kontaktpersonerna betonar att det viktigaste av allt är att polisen inte missar att ett ärende är hedersrelaterat och att man tar dessa ärenden på allvar. Inom polisen finns en definition av hedersrelaterat våld (Rikspolisstyrelsen 2009), men alla poliser som arbetar med frågorna tycks inte använda sig av den. Ett antal av de intervjuade kontaktpersonerna säger att de inte har någon definition som de arbetar utifrån, och några hänvisar till andra definitioner. Det tycks därmed som om inte alla är medvetna om den definition som

³⁷ I studien om våld i nära relation fanns det stödbevis från vittnen i 47 procent av ärendena, den målsägande deltog i 67 procent, det fanns en dokumenterad skada i knappt 60 procent och den misstänkte medgav helt eller delvis i en knapp tredjedel av ärendena.

polisen centralt använder sig av, eller anser att den inte ger tillräckligt mycket vägledning för att den ska vara användbar i arbetet. Det tyder på att Rikspolisstyrelsen kan behöva arbeta vidare med definitionen och förbättra spridningen av den.

Initiala utredningsåtgärder

Ta kvinnan från platsen för förhör

Det är viktigt att polisen i akuta situationer gör korrekta initiala utredningsåtgärder. Det handlar dels om att hålla förhör med de närvarande, dels om att se till att skydda kvinnan.

Direkt på plats bör polisen hålla förhör med så många av de närvarande personerna som möjligt. Det är önskvärt att de inblandade så snart som möjligt separeras och att förhör hålls med var och en för sig. För att kvinnan ska känna sig trygg nog att våga berätta vad som har hänt är det bra att, om kvinnan själv vill det, se till att ta henne ur sammanhanget. Det kan man göra genom att låta en polis, helst en kvinnlig, ta med henne till polisstationen eller åka i väg till en annan plats. Det är dock viktigt att man ser till att inte ta med henne till en plats där det finns en risk för att släktingar eller bekanta ser henne tillsammans med polisen. Att ta med den målsägande från platsen för förhör är önskvärt även om hon är omyndig, efter att ha tagit kontakt med socialtjänsten.

Om polisen bedömer att det finns en risk för kvinnan är det även viktigt att skydda henne. Om gärningspersonen befinner sig på platsen, kan ett sätt vara att gripa honom eller henne.³⁸ Eftersom förtrycket är kollektivt sanktionerat, är det dock inte säkert att det räcker. Det kan även vara nödvändigt att ta med sig kvinnan från platsen.

Dokumentera så mycket som möjligt

Flera av de intervjuade påpekar hur viktig polisens dokumentation är för möjligheterna att klara upp ett ärende. En del av detta är att poliser som åker ut på ett larm inte bara tar upp anmälan och håller förhör, utan även dokumenterar sådant som vilka som är på platsen och hur de agerar. Det kan också handla om att den som tar emot larmet dokumenterar vem det är som ringer till polisen och hur den personen låter.

Förhör med målsäganden

För att kvinnan ska berätta om sin situation och det hon har varit med om är det väsentligt att hon känner sig trygg och känner tillit. Polisens bemötande och sätt att genomföra förhöret på är därför centralt. För polisen är det en utmaning att se och ta hänsyn till

³⁸ För att gripande ska kunna ske måste det finnas skäl till det enligt gällande lagstiftning (24 kap. 7 § RB).

att arbetet med att utreda brottet och bemötandet av kvinnan går hand i hand. En intervjuperson på ett skyddat boende uttrycker det såhär:

Poliserna är ofta för inriktade på att utreda brott, de glömmmer att den största tillgången sitter på andra sidan skrivbordet. De måste ha med henne för att kunna gå vidare i utredningen.

Håll flera förhör med den målsägande

Det är viktigt att ha tålmod i utredningsprocessen och ha tid att lyssna på målsägandens berättelse. Det faktum att kvinnorna ofta är traumatiserade av att under lång tid ha blivit utsatta för våld och förtryck gör att de till en början kan ha svårt att ge en sammanhängande berättelse. En av de intervjuade åklagarna säger:

Det kommer fragment först, sen kommer de ihåg mer stegvis. Det är som att lägga ett pussel, som inte hänger ihop först.

Detta, kombinerat med att det tar tid att bygga upp tillit mellan polis och målsägande, gör att det blir viktigt att genomföra flera förhör med kvinnan.

Korta förhör utan skuldbeläggande frågor

Ett sätt att underlätta för den målsägande är att polisen ser till att hålla förhören korta eller lägger in pauser emellanåt eftersom det för kvinnan kan vara mycket påfrestande att befinna sig i en ny miljö och berätta om traumatiska händelser för en mer eller mindre okänd person. En intervjuperson säger även att ett omhändertagande sätt kan bidra till att skapa en känsla av trygghet:

Ge henne en filt eller en kopp te, det kan vara mer värt än ord.

Många kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck har känslan av att det är deras eget fel och har skuldkänslor för att ha polisanmält sina anhöriga. Det är därför viktigt att polisen försöker vara skuldavlastande och inte ställer frågor som lägger skulden på kvinnan. Därför bör polisen inte heller använda ordet heder i samtal med kvinnan, då hon kan uppleva det som ett skuldbeläggande. Andra sätt att minska pressen på målsäganden kan vara att säga att det finns andra personer som stödjer hennes berättelse, att det är någon annan än hon som har gjort anmälan, att polisen måste utreda brott eller att det finns dokumenterade skador.

Det kan även vara en bra idé att uppmana kvinnan att säga att hon inte vill svara på frågan i stället för att ge ett svar som inte är sant. Det förbättrar möjligheterna att få en sammanhängande

berättelse och kan också ge polisen ledtrådar till var det finns mer information att hämta.

Ställ öppna men konkreta frågor

I förhören är det centralt att få en helhetsbild av kvinnans utsatt-het för att kunna ge henne rätt stöd och skydd och använda rätt utredningsstrategier. Utöver att ställa frågor om det anmälda brottet bör polisen därför även ta reda på hur målsäganden lever, vad hon får och inte får göra, hur hennes familj och släkt reagerar på sådant som hon gör och vad motivet till brottet är. Det gäller att skapa en bild av vem eller vilka hotet kommer ifrån och hur allvarligt det är och att utifrån olika scenarier fundera över vilka konsekvenser polisens och andra myndigheters agerande skulle kunna få.

Det är viktigt att frågorna i förhören är öppna men samtidigt konkreta. I stället för att ställa luddiga frågor om kultur och attityder, är det bättre att formulera konkreta frågor om självbestämmande och kontroll.

Frågor att ställa till kvinnan för att få en förståelse för hennes situation och hur hotbilden ser ut kan exempelvis vara:

- Vad skulle du vilja göra som du inte får göra?
- Vad måste du göra som du inte vill göra?
- Vem eller vilka är du rädd för?
- Vad är du mest rädd för att skulle kunna hända?
- Vad är det som gör att du kom till polisen?
- För vem har du berättat om din situation?
- Vem vet om att du är här hos polisen?
- Jag ska inte göra det, men vad skulle kunna hända om jag tog kontakt med dina föräldrar?
- Okej, vi kan inte ta kontakt med dina föräldrar, vad är det de är rädda för?

I polisens metodstöd (2007), liksom i manualen *Våld och kontroll i hederns namn* (Gryning, Stockholms stad och Kruton 2009) finns exempel på fler frågor och områden som det är bra att ta upp i förhör med den målsägande.

Viktigt att inte missa brottshändelser eller gärningspersoner

Att polisen i många fall tenderar att koncentrera sig på enskilda händelser snarare än att skapa sig en helhetsbild av förtrycket kan leda till att de missar brottshändelser. Det är viktigt att utreda om kvinnan har blivit utsatt för brott vid fler tillfällen än de anmälda, om hon blivit utsatt för andra typer av brott eller om flera personer i familjen eller släkten också är utsatta. I studien från Åklagar-

myndigheten (2006) om hur åklagarna handlägger hedersrelaterade ärenden lyfter man fram att det finns handlingar som oftare skulle kunna rubriceras som ofredande eller grov fridskränkning, eller som skulle kunna tas upp i en gärningsbeskrivning om miss-handel eller olaga hot för att visa att gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning. Det kan vara sådant som att målsäganden upprepat får höra kränkande tillmälen, att hennes mobiltelefon kontrolleras eller att närstående bevakar henne. Till skillnad från många andra ärenden där kvinnor blir utsatta för hot och våld av närstående är dessutom förtrycket kollektivt i hedersrelaterade ärenden. Det är därmed även möjligt att fler personer än en utsätter kvinnan för brott, och därför är det centralt att försöka utreda om det finns flera gärningspersoner eller medgärningspersoner.

Undvik att vara ifrågasättande

I en utredares roll ingår att försöka få fram en korrekt bild av vad som har hänt. Det arbetet måste förenas med en övergripande kunskap om hur hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig uttryck och hur kvinnans reaktioner kan se ut. Utan kunskap om hur en traumatiserad person fungerar och agerar är det lätt att börja ifrågasätta kvinnans berättelse om hon bara kommer ihåg fragment, säger olika saker vid olika förhör eller inte betar sig åldersadekvat.

De intervjuade betonar att en framgångsfaktor i arbetet med personer som har blivit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är att få dem att känna att de blir förstådda och inte ifrågasatta. Om kvinnan märker att polisen inte tror på henne finns risken att hon inte berättar mer om vad hon har blivit utsatt för. Det går att förena ett objektivt förhållningssätt med ett bemötande som gör att kvinnan upplever situationen som trygg, känner sig trodd och vågar berätta sin historia.

Försök anta kvinnans perspektiv

Flera av de intervjuade lyfter fram hur viktigt det är att polisen i kontakten med den målsägande har ett brett synsätt och släpper sina egna eventuella fördomar. I stället för att utgå från sina egna värderingar är det viktigaste att försöka förstå kvinnans situation utifrån hennes verklighet. Att ta reda på hur hennes vardag ser ut och vilka förutsättningar hon har, gör utredningen bättre och innebär att de beslut som tas om bland annat stöd och skydd blir mer välgrundade.

Fråga kvinnan vad det är som gör att hon ser allvarligt på hotet

Såsom tidigare nämnts är ibland de hot som den målsägande anmäler subtila. En av de intervjuade åklagarna påpekar att det finns en risk för att polisen inte tar anmälan på allvar om de inte tycker

att det är ett hot enligt brottsbalkens definition. För att i sådana situationer kunna utreda om det är ett reellt hot, bör polisen fråga kvinnan vad det är som gör att hon tar det upplevda hotet på så stort allvar. Att ta hjälp av den målsägande för att förstå situationen är viktigt även för att kunna göra en korrekt bedömning av vilka insatser som krävs.

Videoförhör kan ha fördelar för både utredningen och kvinnan

Förhör bör i så stor utsträckning som möjligt spelas in på video, eller åtminstone bandas.³⁹ Ett sådant förhör ger en mer levande berättelse och mer information än ett nedskrivet förhör om hur kvinnan berättar och hur hon verkar må. Förhöret kan även spelas upp i en rättegång om den målsägande kommer dit men inte vill berätta något. Några av de intervjuade säger också att det faktum att förhör finns inspelade på video kan innebära en lättnad för kvinnan. Hon kan uppleva en stark press från sin omgivning att ta tillbaka det hon berättat och kan då hänvisa till att hon sagt till polisen att hon inte vill delta i utredningen men att förhören redan finns inspelade på video.⁴⁰

En intervjuperson betonar att det är bra att, vid video- eller ljudbandsförhör, säga till målsäganden att hon inte behöver berätta allt. Det gäller sådant som inte är viktigt för utredningen, men som skulle kunna försämra hennes situation om andra fick veta om det.

Förhör med vittnen

Att få fram stödbevisning är viktigt av flera skäl. Dels ökar det chansen att ärendet klaras upp⁴¹, dels kan det avlasta målsäganden. Kvinnorna känner ofta skuld över att ha dragit in sina familjemedlemmar eller släktingar i en rättsprocess. Att andra personer, eller annan slags bevisning, stödjer hennes berättelse kan vara ett sätt att lätta något på den känslan. Det kan i sin tur göra kvinnan mer motiverad att delta i rättsprocessen.

Viktigt att tänka brett för att få fram stödbevisning från vittnen

Ett sätt att försöka säkra stödbevisning är att hålla förhör med vittnen. Det är dock ofta svårt att få fram stödbevisning från vittnen i hedersrelaterade ärenden. Detta då kvinnorna ofta inte har berättat om sin situation för någon utomstående, och personer runt målsäganden sällan vill berätta om vad de känner till. Medan

³⁹ Det lyfts inte bara fram av de intervjuade utan även i polisens metodstöd (Rikspolisstyrelsen 2007) och i Åklagarmyndighetens handbok (2006).

⁴⁰ Studien av polisens utredningar av våld i nära relationer (Brå 2008) visade också att fler kvinnor deltog i utredningen då något förhör spelats in med ljud.

⁴¹ När begreppet "klarar upp" används i rapporten avser det personuppläring.

det i andra ärenden om våld i nära relation ofta finns familjemedlemmar som sluter upp kring kvinnan och är beredda att vittna, står många av de kvinnor som lever i en hederskontext helt ensamma när de väljer att vända sig till polisen eller andra myndigheter.

De potentiella svårigheterna med att säkra bevisning från vittnen gör det ännu viktigare att tänka brett på vilka vittnen som skulle kunna finnas, att fråga kvinnan vilka som har kännedom om hennes situation och att faktiskt förhöra de personer som skulle kunna lämna värdefull information.

Att förhöra utomstående som har haft en längre kontakt med flickan, som en kurator eller socialtjänstpersonal, kan även ge information som målsäganden inte har vågat anförtro polisen.

Den globala karaktären

Hot om att kvinnan kan bli förd till utlandet måste tas allvarligt

Ärenden där kvinnan mot sin vilja har blivit förd till eller kvarhållen i ett annat land är särskilt svåra, då det är brott som inte har ägt rum i Sverige. Att få tillbaka den målsägande till Sverige kräver ofta stora resurser och många kontakter med andra myndigheter. I sådana ärenden är det troligen en stor fördel om det finns personer med kunskap om processen och ett brett kontaktnät som kan bistå utredaren.

För polisen är det viktigt att vara uppmärksam på ärenden där någon hotar med att skicka kvinnan utomlands, till exempel för giftermål, eller att föra bort de gemensamma barnen ur landet. Polisen bör då ta reda på mer om situationen och, tillsammans med exempelvis socialtjänst och skola, vidta åtgärder för att förhindra bortföranden.

Ta om möjligt hänsyn till om kvinnan vill ha en kvinnlig tolk

Det är vanligt att förhören med kvinnan eller andra måste genomföras med tolk. Så var fallet i fyra av tio ärenden i det studerade materialet. Det är viktigt att de tolkar som används är kunniga och neutrala. Att familj, släktingar eller vänner inte ska användas som tolkar är något som ofta påpekas, och det tycks inte heller ha förekommit i de studerade ärendena. Det kan dock vara svårt att hitta en lämplig tolk även då man använder sig av professionella tolkar. Detta gäller särskilt på mindre orter och när det gäller språk som talas av få personer. I de fallen är risken stor att tolken och målsäganden eller dennas familj är bekanta eller har gemensamma bekanta.

I möjligaste mån är det också bra att ta hänsyn till om kvinnan önskar en kvinnlig tolk. Det gäller även vem det är inom polisen som förhör kvinnan. För många kvinnor är det till exempel otänkbart att berätta om sexuella övergrepp för en man.

Insatser för att få kvinnan att delta i utredningen

I detta avsnitt sammanfattas vad de intervjuade understrukit som viktigt för att få kvinnan att delta i polisutredningen.

Eftersom de flesta av de aktuella brottstyperna faller under allmänt åtal, kan kvinnan inte ta tillbaka anmälan.⁴² Att målsäganden deltar i utredningen är dock oftast en förutsättning för att kunna driva den så långt att ärendet blir personuppläsat. Detta är ännu viktigare i ärenden där det är ont om stödbevisning i form av till exempel dokumenterade skador och vittnesutsagor. Det är därför av största vikt att polis tillsammans med socialtjänst och andra samhällsinstanser arbetar för att motivera kvinnan till att fullfölja utredningen.

För vissa kvinnor innebär det faktum att hon vänder sig till polisen att hon har stark motivation och har kommit till en gräns där hon inte ser någon annan utväg. Andra söker främst kontakt med myndigheterna för att få stöd och skydd, inte för att gärningspersonen ska få ett straff. Ytterligare andra kan ha hamnat hos polisen därför att socialtjänsten har anmält brottsligheten.

Oavsett anledningen måste polisen, tillsammans med andra aktörer som socialtjänsten, genomföra snabba men genomtänkta utredningsinsatser, ge kvinnan stöd och motivera henne att delta.

Förbered kvinnan på vad en polisutredning innebär

I nästan två tredjedelar av de ärenden där den målsägande inte vill delta, är det hon själv som har tagit kontakt med polisen. Det tyder på att kvinnan, även om hon inte kontaktat polisen med syftet att gärningspersonen skulle straffas, önskat få hjälp av samhället. Det borde därmed finnas en möjlighet att få henne att delta i en rättsprocess om hon får tillräckligt med stöd. Polisen bör alltså redan från start vara medveten om risken att kvinnan inte kommer att vilja delta i utredningen.

En strategi skulle också kunna vara att försöka fånga upp de kvinnor som sökt hjälp hos socialtjänsten eller en annan stödverksamhet men ännu inte polisanmält. Ett sätt är att förutsättningslöst låta dem träffa poliser och andra representanter från rättsväsendet, för att bli mer förberedda på vad en polisutredning innebär. Det ger polisen en chans att berätta om vilken hjälp de kan erbjuda kvinnan och hur en polisutredning och en eventuell rättsprocess går till. Det kan både bidra till att ge kvinnan hopp om att hennes situation kan bli bättre och, som en intervjuperson säger, ”göra fantasier till verklighet”. Polisen har anmälningsplikt så snart de har anledning att misstänka att brott har begåtts. Ett sådant möte måste därför ha karaktären av ett rent informationsmöte och kvinnan bli informerad om detta i förväg.

⁴² Undantaget är ofredande på enskild plats, som måste anges till åtal av den målsägande eller vara påkallat ur allmän synpunkt (4 kap 11 § BrB).

Använd positiva kontakter som stöd för kvinnan

Polisen kan hamna i en svår situation i de fall där kvinnan inte längre vill delta i utredningen med hänvisning till att situationen är löst. Fortsatta utredningsinsatser skulle kunna förvärra hennes situation. Det polisen alltid kan göra är att samtala med kvinnan om varför hon inte längre vill delta i utredningen och fråga om det finns något hon behöver hjälp med som skulle kunna få henne att ändra sig. Om möjligheten finns är det även bra att fråga andra som har kontakt med kvinnan, såsom socialtjänsten, och få deras bild av situationen och kvinnans motvilja mot att delta i utredningen.

Polisen kan också ta kontakt med en person som har en bra relation till kvinnan och som kan stötta henne. Det är dock viktigt att först fråga kvinnan om hon tillåter att de tar den kontakten.

Gör kvinnan delaktig i processen

Flera av de kvinnor som drar sig för att delta i utredningen gör det av oro för vad som kommer att hända med den misstänkte. De vill ha garantier för vad som kan hända, säger att han eller hon måste släppas eller tar tillbaka historien när de inser att den misstänkte kommer att bli gripen eller häktad. Bland annat mot den bakgrunden är det viktigt att göra kvinnan delaktig i processen. Det innebär att man är noga med att förklara och begripliggöra det som sker och som kommer att ske, är tydlig med vad som händer med gärningspersonerna och ger kvinnan stöd att hantera situationen.

Att hålla kvinnan informerad om utredningen i de delar där det är möjligt är centralt för att hon inte ska känna att hon förlorar kontrollen och börja fatta egna beslut. Lika viktigt är det att de professionella som kvinnan möter står fast vid sitt ord för att få kvinnan att känna sig trygg.

Agera snabbt men se till att besluten är välgrundade

Kvinnorna tenderar att bli mindre benägna att delta i utredningen ju längre tid det går, vilket innebär att tidsfaktorn är viktig. Det är därför viktigt att polisen inte väntar för länge med att genomföra förhör och samla in övrig stödbevisning såsom journaler eller rättsintyg. Lika viktigt är att inte agera förhastat, utan att se till att samla in ordentligt med information om den målsägandes situation att basera besluten på. Ett frihetsberövande kan exempelvis innebära att risken för hot eller våld från andra personer i kvinnans närhet ökar. De insatser som genomförs bör planeras noga, och polis, åklagare och övriga inblandade samhällsinstanser måste ha nära kontakt med varandra.

Stödinsatser och samverkan

Stöd till kvinnan efter polisanmälan

De kvinnor som är utsatta för hedersrelaterad brottslighet lever under mycket utsatta förhållanden och har ofta inte någon närstående som hjälper och stödjer dem. Det är därför centralt att de får ett bra stöd från samhället. Alla samhällsinstitutioner som möter en utsatt kvinna måste arbeta för att skapa en trygg och tillitsfull relation med henne. För att kunna göra det måste de ha kunskap och erfarenhet av hedersrelaterade frågor och våldsutsatthet, och de måste också visa att de vill och orkar lyssna på kvinnans berättelse.

En fjärdedel får kontakt med socialtjänsten efter anmälan

Som tidigare nämnts har hälften av kvinnorna i de studerade ärendena redan kontakt med en stödande verksamhet vid tiden för anmälan. Ytterligare en fjärdedel får kontakt med socialtjänsten efter det att anmälan är gjord. I de flesta av de fallen framgår att det är polisen som har tagit kontakt med socialtjänsten.

Det är dock 29 kvinnor som, utifrån vad som går att utläsa i polisutredningen, inte hade någon stödande kontakt varken före eller efter polisanmälan. Polisen tycks dessutom bara ha gett ett fåtal av de kvinnorna kontaktuppgifter till en stödande verksamhet.

Hälften av kvinnorna har fått ett boende, ofta ett skyddat sådant

Ett sätt att skydda den målsägande är att hjälpa henne till ett annat boende. Det kan antingen vara ett skyddat boende, så att de personer som har utsatt henne för förtrycket inte känner till var hon vistas, eller ett boende vars adress andra kan känna till. Totalt tillbringar nästan hälften av kvinnorna, 55 stycken, tid på ett annat boende än sitt hem vid någon tidpunkt under polisutredningen.

Det är en hög andel och speglar hur utsatta och isolerade många av kvinnorna är. Majoriteten av kvinnorna får hjälp med boendet efter det att polisanmälan är gjord. De allra flesta får någon typ av skyddat boende, till exempel kvinnojourer och familjehem.

Andelen som får ett boende är högre bland dem som är omyndiga än bland de myndiga; två tredjedelar av de omyndiga flickorna får ett boende, jämfört med drygt en tredjedel av dem som är över 18 år.

Bland de yngre omyndiga kvinnorna är det relativt vanligt att de blir omhändertagna av socialtjänsten enligt LVU (lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga) och SoL (socialtjänstlagen (2001:453)).⁴³ Sammanlagt är 29 omyndiga flickor placerade vid någon tidpunkt under polisutredningen, vilket är två tredjedelar av de omyndiga flickorna i materialet.⁴⁴ Det rör sig företrädesvis om LVU-placeringar. Det finns några omyndiga flickor som enligt anmälan har blivit utsatta för brott av en familjemedlem som de bor tillsammans med, men som inte har blivit placerade av socialtjänsten. Det är möjligt att det innebär en risksituation för dem, då de tycks vara kvar i sin hemmiljö tillsammans med den person som utsatt dem för brott.

Det förekommer även i några fall att kvinnan har blivit erbjuden ett boende men tackat nej. Det kan då handla om att hon inte vill flytta för sina barns skull eller att hon inte är beredd att ta steget att bryta med sin familj.

Påtryckningar om att lämna boendet

Förutom att de kvinnor som lämnat sitt hem för ett annat boende kan leva under stark inre press och ha skuldkänslor över att ha lämnat familjen, blir en del av dem dessutom utsatta för yttre press från sin familj eller släkt att återvända hem. I ett 20-tal ärenden framgår att kvinnan har blivit utsatt för sådana påtryckningar.⁴⁵ I en del fall blir hon hotad, exempelvis med att hon ska bli dödad om hon inte återvänder hem. En kvinna blir till och med bortförd av sina familjemedlemmar från det boende hon befinner sig på.

⁴³ Omhändertagande enligt LVU kan göras baserat på att den unge lever ett destruktivt liv eller att dennes föräldrar inte kan ge det stöd som den unge behöver för att få en bra uppväxt. Det är socialtjänsten som utreder behovet av en LVU-placering och förvaltningsrätten som tar beslut om den. En placering enligt SoL är frivillig, och föräldrarna måste därmed samtycka till den.

⁴⁴ 13 flickor är redan placerade vid tiden för polisanmälan och 16 blir det efter anmälan. Det framgår att elva av dem har blivit LVU-placerade och två har blivit placerade enligt SoL.

⁴⁵ Det gäller främst ärenden där kvinnan har fått ett boende med hjälp av myndigheter eller andra verksamheter, men även fall där hon rymt hemifrån eller lämnat hemmet för ett eget boende. Det finns förutom dessa fall även några ärenden där påtryckningar har förekommit tidigare.

I andra fall försöker familj och släkt övertyga kvinnorna om att de bör återvända hem genom olika slags löften, som att de ska förändra sitt beteende mot henne, att hon inte behöver gifta sig förrän hon är myndig eller att hon ska få gifta sig med sin pojkvän.

I åtminstone sex ärenden där kvinnan har fått ett boende framkommer det att hon lämnar det efter att familj eller släkt har utsatt henne för hot eller påtryckningar.⁴⁶

Ett fåtal har fått andra skyddsåtgärder

Förutom att ett antal kvinnor har fått boenden, har ett fåtal fått andra typer av skyddsåtgärder (åtta kvinnor).⁴⁷ Några kvinnor har fått en skyddstelefon eller ett skyddslarm, som de kan använda för att snabbt komma i kontakt med polisen. Några har någon form av skyddade personuppgifter, varav två fick det efter att polisanmälan gjordes.⁴⁸ I sex ärenden har gärningspersonen blivit belagd med kontaktförbud.⁴⁹

Bland dem som enbart anmält olaga hot har färre fått skyddsåtgärder

De kvinnor som enbart har anmält att de har blivit utsatta för olaga hot, har i lägre utsträckning än övriga kontakt med en stödande verksamhet. Färre av dem har också fått någon typ av skydd. Det finns 52 ärenden i materialet där olaga hot, men inte något våldsbrott, är anmält. Bland dessa har mindre än hälften av kvinnorna kontakt med någon stödande verksamhet.⁵⁰ Bland övriga kvinnor är det nästan nio av tio som har en sådan kontakt. Det är också fler som anmält olaga hot som varken har fått hjälp med boende eller fått en annan skyddsåtgärd, närmare sex av tio jämfört med knappt tre av tio i övriga ärenden.

Hur kan stödet till kvinnan förbättras?

Detta avsnitt tar upp förslag på hur polisens arbete kan förbättras när det gäller dels stöd och skydd till kvinnan, dels samarbetet

⁴⁶ En tredjedel av de kvinnor som har fått ett boende lämnar det vid något tillfälle.

⁴⁷ Det är dock möjligt att denna siffra i realiteten är högre, då kvinnan kan ha fått insatser som inte står med i polisutredningen.

⁴⁸ Det finns tre former av skyddade personuppgifter. Sekretessmarkering innebär att en varningssignal sätts i folkbokföringsdatabasen och att personuppgifterna endast får lämnas ut efter noggrann prövning. Kvarskrivning innebär att en person vid en flytt fortsätter att stå skriven på sin tidigare adress. Fingerade personuppgifter, vilket är mycket ovanligt, innebär att personen får ett nytt namn och ett nytt personnummer.

⁴⁹ Begreppet kontaktförbud ersatte den 1 oktober 2011 begreppet besöksförbud. Här används för tydlighetens skull det nya begreppet, trots att besöksförbud är det begrepp som användes i de studerade ärendena.

⁵⁰ Kontakten kan ha inletts både före och efter polisanmälan.

med andra samhällsinstanser. Förslagen bygger på det som har framkommit i intervjuer med polisens kontaktpersoner för hedersrelaterat våld och förtryck, åklagare och representanter för skyddade boenden.

Att kvinnan får stöd och skydd är nödvändigt för en lyckad polisutredning

Målsägande i hedersrelaterade ärenden har ofta ett omfattande behov av stöd. Förutom att de kan ha varit utsatta för våld, hot och förtryck under en lång period, är det en stor påfrestning att välja att polisanmäla sina anhöriga. Många av kvinnorna i de hedersrelaterade ärendena blir mycket ensamma när de polisanmäler eller vänder sig till andra myndigheter. Från att ha levt i ett kollektivbaserat sammanhang, måste de kanske helt bryta med sin familj och släkt, och i vissa fall flytta till en helt annan ort. De kan också uppleva en stark inre och yttre press att ta tillbaka det de har berättat för polisen eller att återvända hem.

Det är därför väsentligt att kvinnan redan från första början, och under lång tid framöver, får så mycket stöd som möjligt. Att kvinnan får det stöd och skydd hon har behov av är också nödvändigt för att hon ska känna sig trygg och orka delta i polisutredningen.

Polisen behöver även beakta det psykologiska skyddet

Den manual för att bedöma hot, våld och risk vid hedersrelaterat våld och förtryck som Gryning, Kruton och Stockholms stad (2009) tagit fram, beskriver tre aspekter av skydd: fysiskt, psykologiskt och personligt. För att skyddet ska fungera bra är det nödvändigt att beakta alla delar. Polisen bör inte bara tänka på det fysiska skyddet, utan även beakta det psykologiska. Det psykologiska skyddet handlar om sådant som emotionell press och stöd från närstående, skuld- och skamkänslor och hur vardagen kan återgå till det normala men samtidigt präglas av ett skydds-tänkande.

För att bättre kunna ge sådant stöd behöver polisen förbättra sina kunskaper om våldsutsatthet och ta hjälp av andra verksamheter för att förstå vilka behov kvinnorna har. Det kan bidra till att göra polisen mer uppmärksam på hur de tre aspekterna av skydd kan integreras. Ett annat sätt för polisen att uppmärksamma kvinnans behov av stöd kan vara att ta hänsyn till och uppmuntra att hon har med sig en stödperson till förhören hos polisen. Det kan också handla om att ha kunskap om vilka hjälpverksamheter som finns för kvinnor som har blivit utsatta för hedersrelaterat våld och att hänvisa kvinnorna dit.

Olika aspekter att ta hänsyn till gällande skyddet

När det gäller skyddet av kvinnan, skiljer sig dessa ärenden från andra ärenden om våld mot kvinnor genom att det ofta är svårare att undanröja hotbilden. I andra ärenden om våld i nära relation är kvinnan vanligen bara utsatt av en person och har ofta ett kontaktnät som hon kan använda sig av för att få stöd och praktisk hjälp. I hedersrelaterade ärenden är kvinnan däremot utsatt för brott, förtryck eller påtryckningar av flera personer och har sällan stöd från någon omkring sig. Det kan även förekomma att personer som befinner sig i andra länder hotar kvinnan. Dessutom kan hotet mot kvinnan kvarstå under en lång tid. Det är därför viktigt att polisen tidigt under ärendets gång avgör om kvinnan behöver skydd och i sådana fall vilket slags skydd, och då tar hänsyn till dessa aspekter. Det kan till exempel handla om att det inte är tillräckligt att frihetsberöva gärningspersonen, utan att kvinnan kan behöva flytta från sitt hem till ett annat boende. Det är också viktigt att försöka utforma skyddet så att kvinnan inte utsätts för påtryckningar från sin omgivning.

Kvinnan bör helst placeras på ett specialiserat boende

Om kvinnan behöver ett annat boende, bör hon helst placeras på ett sådant där hon kan få stöd och hjälp av professionella som förstår den hedersrelaterade problematiken. Det är dock inte alltid möjligt, eftersom sådana boenden inte finns över hela landet. Det är även viktigt att kvinnan får stöd direkt då hon omhändertas, eftersom de kvinnor som har blivit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck ofta står helt ensamma efter att de vänt sig till samhället för att få hjälp. Att sätta kvinnan ensam på ett hotellrum utan att ha någon att samtala med kan vara förödande för hennes vilja att senare delta i en polisutredning och även för att ta emot övrig hjälp.

Tydliggör hotbilden för kvinnan

Ett problem är dock att kvinnan inte alltid är beredd att söka skydd eller inte följer de råd som polisen har gett, något som även förekommer i en del av de studerade ärendena. För kvinnorna är det en svår situation; de har vänt ryggen till det liv de tidigare kände till och står plötsligt ensamma. Det kan även vara svårt för dem att förstå att deras närstående kan vilja dem något illa. För polisen gäller det att ha tålamod och förståelse för kvinnans ibland ologiska beteende. Det gäller även att försöka tydliggöra situationen för kvinnan.

Samverkan

Kvinnorna i hedersrelaterade ärenden har ofta ett behov av stöd och skydd som är både komplext och omfattande. Ofta behöver de stöd under en lång tid, något som polisen sällan har möjlighet att bidra till. Det är därför viktigt att polisen samverkar på ett bra sätt med andra myndigheter och verksamheter, som socialtjänsten, kvinnojourer och åklagare. Detta betonas bland annat i den vägledning som Länsstyrelsen Östergötland (2011) har skrivit om hur skyddet och stödet för unga som har utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck bör utformas. Vägledningen tar upp vikten av att olika samhällsinstanser samverkar och konstaterar även att det är väsentligt att stödet anpassas efter varje individs behov. Behoven ser dessutom olika ut beroende på var i processen den unga kvinnan befinner sig.

Rapportförfattarna går igenom vilka behov den utsatta personen kan ha under olika faser och ger förslag på vilka myndigheter eller verksamheter som bör utföra de olika insatserna. Polisens uppgifter faller främst inom två områden: ”relation, trygghet och tillit” samt att ”reducera hotet mot den unga”.

Allmänt kan sägas att de intervjuade kontaktpersonerna inom polisen överlag tycker att samverkan med andra samhällsinstanser fungerar bra. Det finns dock en del svårigheter och problem som kan behöva lösas. Flera av de intervjuade påpekar också att kunskapsnivån och intresset för frågorna varierar inom såväl socialtjänsten, åklagarväsendet och domstolarna som polisen.

Samverkan med socialtjänst och kvinnojourer fungerar bra

Generellt ger de intervjuade kontaktpersonerna en bild av att samarbetet mellan polis och socialtjänst fungerar bra. De problem som nämns är brist på resurser och sekretessproblem.⁵¹ De intervjuade kontaktpersonerna säger dock att de problem som uppstår ofta beror på enskilda individer, inte organisationsstrukturer. Ibland kan det dock bli problem om det saknas en inarbetad struktur för samverkan. Det gäller till exempel när personal slutar eller byts ut. Om det då inte finns en struktur för samverkan, riskerar man att få börja bygga upp samverkan på nytt.

Ett sätt att skapa en struktur kring samverkan är att skriva samverkansavtal om arbetet med kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Ett samverkansavtal är en skriftlig överenskommelse mellan polis och kommun med syfte att identi-

⁵¹ I det studerade materialet finns även ett ärende där socialtjänsten vägrar ställa upp på förhör på grund av sekretess.

fiera lokala samhällsproblem och att fokusera på de problemområden där man tjänar på att samverka.⁵²

Konkurrens om resurser leder till korta projekt inom frivilligorganisationer

De intervjuade kontaktpersonerna uppfattar också att samarbetet med kvinnojourer och frivilligorganisationer fungerar bra. En intervjuad menar dock att en del personer har dålig förståelse för den lagstiftning som polisen måste följa. En annan intervjuad person påpekar att det finns en stark konkurrens mellan olika frivilligorganisationer om resurser, vilket ofta leder till korta projekt snarare än mer långsiktiga satsningar. Det leder även till att de insatser som är tillgängliga skiljer sig åt mellan olika kommuner och stadsdelar.

God samverkan kräver förståelse för varandras arbetsuppgifter

En förutsättning för att samverkan mellan polis och socialtjänst, liksom mellan polis och andra samhällsinstanser, ska fungera väl är att det finns förståelse för varandras roller. Myndigheterna har olika uppgifter och delvis olika regler att följa, men alla behövs för att den person som har blivit utsatt för brott ska kunna få ett bra stöd och skydd. Det är därför viktigt att andra yrkeskategorier, som personal inom socialtjänsten, sjukvården och skolan, har vetskap om vilken hjälp de kan få från polisen och vem de då bör vända sig till. Det finns exempel på polismyndigheter som har varit ute i alla kommuner inom myndigheten och presenterat sig och berättat om sitt arbete mot hedersrelaterat våld. På samma sätt är det bra om polisen får information om hur andra myndigheter och verksamheter arbetar inom området. Det är också en fördel att ta del av varandras kunnande. En representant för ett skyddat boende ger exempel på att de har pratat med polisen om hur man bemöter kvinnan, medan polisen har hjälpt dem med att förstå och tänka kring skydd av den målsägande.

Samverkan kan bidra till en helhetsbild av kvinnans situation

Några intervjuade framhåller även att samarbetet med andra myndigheter och verksamheter kan bidra till att ge en helhetsbild av den målsägandes situation. En kontaktperson inom polisen säger:

---

⁵² I dagsläget gör Brå en genomgång av de samverkansavtal som har ingåtts mellan kommun och polis i mer än 200 av landets kommuner. Genomgången är en del av ett gemensamt regeringsuppdrag som Brå och Rikspolisstyrelsen har fått och som går ut på att beskriva polisens strategiska brottsförebyggande arbete.

Ofta berättar flickorna och kvinnorna lite här och var – lite för polisen, lite för socialtjänsten, lite för en kurator. När vi bollar problematiken och samarbetar över gränserna får vi en samlad bild av ärendet.

En annan intervjuperson lyfter fram möjligheten att ta hjälp av andra yrkesgrupper i ärenden där det finns misstankar om hedersrelaterad brottslighet. Ett alternativ är då att låta exempelvis en skolkurator, som inte måste underrätta vårdnadshavare vid samtal med en minderårig person, prata med flickan. Hon eller han kan på så sätt ta reda på mer om flickans situation utan att riskera hennes säkerhet.

Möjlighet att få råd av andra yrkesgrupper på samrådsmöten

Ett annat sätt att fånga upp och samverka om hedersrelaterade ärenden, som flera av de intervjuade har erfarenhet av, kan vara att polisen håller samrådsmöten med exempelvis socialtjänst och skolor. Där kan ärenden diskuteras anonymt och de olika yrkesgrupperna kan få råd av och ställa frågor till varandra.

I områden med begränsad eller ingen erfarenhet av hedersrelaterade ärenden kan det vara bra att ha ett samrådsmöte då ett sådant ärende dyker upp för första gången, och på så sätt förbättra samverkan mellan myndigheterna.

Flera intervjupersoner säger att det inte är självklart att en polisanmälan eller insatser från polisen förbättrar den målsägandes situation. I värsta fall kan de försämra den, vilket är särskilt problematiskt om möjligheterna att lagföra gärningspersonen är små. Om de olika samhällsinstanserna uppmärksammar varandra på och gemensamt diskuterar ärenden, bör det förbättra möjligheterna att nå lösningar som både hjälper målsäganden och gör att varje grupp av professionella kan utföra sina arbetsuppgifter på ett korrekt sätt. En intervjuperson ger exempel på ett ärende där en kvinna blev dödad av en familjemedlem och där socialtjänsten, men inte polisen, hade kännedom om ärendet. Om polisen har ett gott samarbete med socialtjänsten och andra hjälpverksamheter kan risken för sådana händelser förhoppningsvis minimeras, genom att polisen blir uppmärksam på fler ärenden och kan fungera rådgivande gentemot andra yrkesgrupper.

Polis och åklagare bör utarbeta en gemensam strategi

Då de hedersrelaterade ärendena vanligen är åklagarledda, är samarbetet mellan polis och åklagare en viktig komponent. Det är viktigt att polis och åklagare tillsammans arbetar fram en strategi för vilka insatser de ska göra och när. Eftersom kvinnan vanligen är

utsatt för våld och förtryck från närstående som hon ofta även bor tillsammans med, krävs ofta att insatserna koordineras. Det kan handla om att se till att kvinnan får ett annat boende innan polisen håller förhör med de involverade och att genomföra alla förhör med misstänkta och närstående vittnen samtidigt.

Generellt säger de polisanställda att samarbetet med åklagarna fungerar bra. En del framhåller dock att intresset för hedersrelaterad brottslighet, liksom för exempelvis ärenden med våld i nära relation, varierar mellan åklagarna. En intervjuad säger:

Det skiljer sig från åklagare till åklagare. Vissa driver allt, en del lägger ner allt. Man kan ana när man får namnet på åklagaren hur det kommer att gå. Någon rättssäkerhet finns knappast.

En del av de intervjuade kontaktpersonerna och åklagarna säger att det därför är en fördel att ha specialiserade åklagare, som har intresse för och kunskap om den aktuella typen av ärenden. På många håll finns också relationsvårdsåklagare, som vanligen även arbetar med hedersrelaterade ärenden. Även då är det dock viktigt med kontinuerlig utbildning, särskilt som hedersrelaterade ärenden även för många åklagare är en typ av ärende som sällan hamnar på deras bord.

Personuppklarade ärenden

Få av ärendena har blivit personuppklarade

Endast 16 av de 117 studerade ärendena har blivit personuppklarade.⁵³ Eftersom det handlar om få ärenden, är det svårt att göra jämförelser med övrig kriminalstatistik. Den sammantagna bilden, vilket tabell 2 visar, är dock att hedersrelaterad misshandel tycks bli personuppklarad i något mindre utsträckning än misshandel mot kvinnor generellt.

Tabell 2. Personuppklarade brott i kriminalstatistiken 2009 och i de studerade hedersrelaterade ärendena, andel i procent*

	Studerade ärenden	Kriminalstatistiken 2009
Misshandel	15	22
Olaga hot	9	Under 18 år: 10
		18 år och äldre: 15

* Studerade ärenden: misshandel n=39, olaga hot n=74. Kriminalstatistiken: Misshandel omfattar "misshandel mot bekant person, flickor 15–17 år" och "misshandel mot bekant person, kvinna 18 år och äldre". Olaga hot finns inte uppdelat på bekant och obekant gärningsperson.

Misshandel förekommer i tretton ärenden

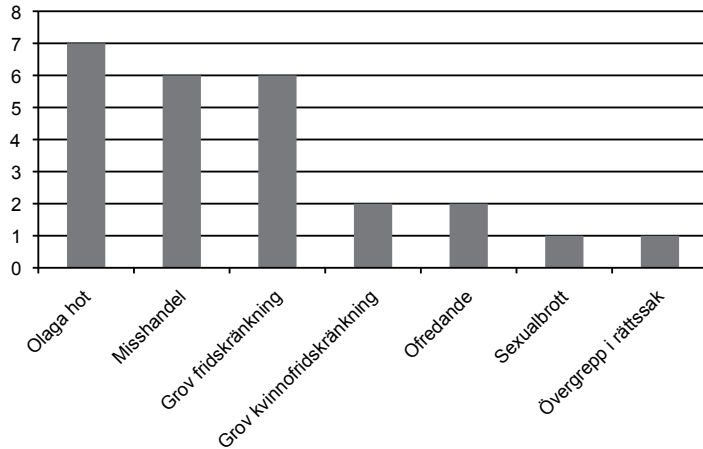
Diagram 2 visar vilka brott som har anmälts i de personuppklarade ärendena. Summan blir mer än sexton, då vissa anmälningar innehåller mer än en brottstyp.

Misshandel eller olaga hot ingår i samtliga personuppklarade ärenden, ibland dock under brottsrubriceringen grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Misshandel förekommer som en komponent i 13 ärenden och olaga hot i 12. I 9 ärenden är både misshandel och olaga hot anmält.

⁵³ Att ett ärende har blivit personuppklarat innebär att åtal har väckts, strafföreläggande har utfärdats eller åtalsunderlåtelse har meddelats.

Detta betyder att olaga hot ensamt nästan aldrig leder till att ärendet blir personupplarat. Det är bara tre ärenden i materialet där endast olaga hot är anmält som har blivit personupplarade.⁵⁴

Diagram 2. Antal personupplarade ärenden där de olika brotten förekommer (n=16). Summan överstiger 16 eftersom flera brott kan förekomma i ett ärende.

Fyra framgångsfaktorer

Som tidigare nämnts (s. 39), har Brå (2008) i en studie av polisens utredningar av misshandel mot kvinnor i nära relationer kommit fram till fyra faktorer som ökar chansen att brottet blir personupplarat.

Nedan görs en genomgång av hur polisen har arbetat i de personupplarade ärendena, utifrån de fyra framgångsfaktorerna.

Det finns stödbevis från vittnen i alla personupplarade ärenden

Liksom den tidigare Brå-studien visade, tycks stödbevis från vittnen vara viktigt även i dessa ärenden. Något vittne som stöder kvinnans berättelse finns i hälften av alla studerade ärenden, men i samtliga av de ärenden som blivit personupplarade.⁵⁵

Ett antal intervjupersoner påpekar hur viktigt det är att söka stödbevisning från andra vittnen än närstående till den målsägan-

⁵⁴ I ett av dessa ärenden är även ofredande anmält.

⁵⁵ I fyra ärenden finns både ögonvittnen och övriga vittnen som stödjer brottsbeskrivningen, i tre finns enbart ögonvittnen och i nio enbart övriga vittnen. I de flesta ärenden finns flera vittnen som stödjer gärningsbeskrivningen, upp till elva stycken, men i några av fallen finns bara ett vittne som ger stödbevis.

de, då dessa ofta inte vill berätta vad de känner till. I de flesta personuppljade ärenden, tretton av sexton, har polisen också hållit förhör med ett eller flera vittnen som inte tillhör den målsägandes eller misstänktes familj eller släkt. Exempel på utomstående vittnen är socialsekreterare, skolpersonal, såsom lärare, kuratorer och skolsköterskor, personal på kvinnojourer, arbetskamrater, grannar, familjehemsföräldrar, sjukvårdspersonal, poliser och vänner till målsäganden.

Målsägande deltar i alla personuppljade ärenden utom ett

Det andra personuppljningskravet enligt Brå:s tidigare studie handlar om huruvida de målsägande deltar i utredningen eller inte. Såsom tidigare nämnts är det fyra av tio kvinnor i de studerade ärendena som vid något tillfälle sagt att de inte tänker delta i polisutredningen. Det är dock bara i ett av de personuppljade ärendena som kvinnan inte vill delta. I det ärendet har polisen redan hållit flera förhör med kvinnan innan hon säger att hon inte längre vill medverka i utredningen. Dessutom finns myndighetspersonal som vittnar om att de har hört hot uttalas mot målsäganden.

En dokumenterad skada finns i tio av sexton ärenden

Det är lättare att bevisa misshandel än olaga hot eftersom möjligheterna till stödbevisning är större, exempelvis i form av att vittnen har sett skador eller att skador har dokumenterats. Misshandel förekommer också i en större andel av de personuppljade ärendena än i de övriga ärendena. Misshandel är anmäld i tretton av sexton ärenden, som antingen misshandel, grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. I tio av dessa ärenden finns också en dokumenterad skada. I alla ärenden utom ett har skadorna dokumenterats i ett rättsintyg, och i vissa av de fallen har även polisen eller målsäganden fotograferat skadorna. I det tionde ärendet har den målsägande själv tagit kort på sina skador.

Det är ovanligt att den misstänkte medger händelserna

Såsom tidigare nämnts är det ovanligt i materialet som helhet att den misstänkte helt eller delvis medger brottshandlingen. Det är fallet i endast en tiondel av alla ärenden.

Även i de ärenden som har blivit personuppljade är det få misstänkta som medger något av det inträffade. Det är fallet i fyra av sexton ärenden.

Även intervjupersonerna betonar svårigheterna med att få misstänkta att erkänna, liksom att få personer i den närmaste omgivningen att berätta vad de vet. Därför är det ännu viktigare att

se till att säkra ordentligt med stödbevisning och att söka utomstående vittnen. En intervjuperson säger dock att det inte alltid är svårt att få den som är misstänkt för brottet att erkänna. Det beror på att de handlingar som den misstänkte har utfört och motivet till dem inte är felaktiga i hans eller hennes ögon.

Det finns ytterligare stödbevisning i elva personupplklarade ärenden

I elva av de ärenden som har blivit personupplklarade finns annan stödbevisning i form av en dokumenterad brottsplats, beslag, skriftlig bevisning eller en ljudinspelning.⁵⁶ I åtta av de ärendena finns dessutom dokumenterade skador på målsäganden.

Sådan stödbevisning finns även i 14, det vill säga en knapp sjättedel, av de ärenden som inte har blivit personupplklarade.

Bevisningen i de personupplklarade ärendena

Genomgången av de personupplklarade ärendena visar att:

- I samtliga ärenden finns vittnen, ofta utomstående, som stödjer att den misstänkte har agerat enligt gärningsbeskrivningen.
- Kvinnan deltar i hela polisutredningen i alla ärenden utom ett.
- I tio av de sexton ärendena finns en dokumenterad skada.
- Det finns annan stödbevisning i form av en dokumenterad brottsplats, beslag, skriftlig bevisning eller en ljudinspelning i elva av de personupplklarade ärendena.
- Det är ovanligt att gärningspersonen medger något av det inträffade, något som gäller både de ärenden som inte har blivit personupplklarade och de som har blivit det. Gärningspersonen har medgett något av det inträffade i ett av tio ärenden.

Tabell 3 sammanfattar i hur stor andel av ärendena som personupplklaringskraven är uppfyllda, av alla ärenden och av de personupplklarade ärendena.

---

⁵⁶ Den tidigare Brå-rapporten om våld i nära relation testade även om personupplklaringen påverkades av att brottsplatsen dokumenterats eller av att det fanns skriftlig bevisning. Båda faktorerna hade en inverkan på utfallet, men bidrog inte signifikant till modellen, eftersom det rörde sig om få ärenden och någon av de andra fyra faktorerna nästan alltid förekom i ärendena.

Tabell 3. Andel ärenden där personuppläringskraven är uppfyllda: personupplärade ärenden, övriga ärenden och alla ärenden.

	Personupplärade ärenden (n=16)	Övriga ärenden (n=101)	Totalt (n=117)
Stödbevis från vittne	100	41	49
Målsäganden deltar	94	54	60
Dokumenterad skada	63	9	16
Misstänkt medger helt eller delvis	25	6	9

Andra indikatorer på polisens arbete

Det finns även ett antal indikatorer som kan ses som tecken på att polisen har gjort ett mer grundligt arbete i ärendet, och som också är utredningsinsatser som förekommer i polisens metodstöd (Rikspolisstyrelsen 2007), Åklagarmyndighetens handbok (2006) och som intervjupersonerna har lyft fram. Indikatorerna är att polisen har hållit mer än ett förhör med den målsägande och att polisen har hållit audio- eller videoförhör med den målsägande eller misstänkte.⁵⁷

Polisen har hållit mer än ett förhör med målsägande i tolv ärenden

I de personupplärade ärendena, i jämförelse med i övriga ärenden, är det både vanligare att polisen har hållit mer än ett förhör med den målsägande och att de har hållit audio- eller videoförhör med den målsägande och/eller misstänkte. Polisen har genomfört mer än ett förhör med målsäganden i tolv personupplärade ärenden. I åtta personupplärade ärenden har polisen dokumenterat förhören med den målsägande med bild eller ljud, och i fyra ärenden har sådan dokumentation gjorts av förhören med minst en misstänkt.

⁵⁷ Brå-rapporten om våld i nära relation visade att audio- eller videoförhör med den målsägande ökade sannolikheten för att kvinnan skulle delta i utredningen.

Tabell 4. Utredningsinsatser i de personupplärade ärendena, övriga ärenden och alla ärenden, andel i procent.

	Personupplärade ärenden (n=16)	Övriga ärenden (n=101)	Totalt (n=117)
Mer än ett förhör med målsägande	75	39	44
Audio- eller videoförhör med målsägande	50	27	30
Audio- eller videoförhör med misstänkt	25	3	6

Tabell 4 visar att

- polisen har hållit mer än ett förhör med målsäganden i tolv av de personupplärade ärendena
- polisen har hållit audio- eller videoförhör med målsäganden i åtta av de personupplärade ärendena
- polisen har hållit audio- eller videoförhör med minst en misstänkt i fyra av de personupplärade ärendena.

I de personupplärade ärendena

- finns oftare stödbevis från vittnen
- deltar kvinnan oftare i utredningen
- finns oftare dokumenterade skador
- medger den misstänkte oftare det inträffade, helt eller delvis
- finns oftare ytterligare stödbevisning
- har oftare audio- eller videoförhör hållits med målsägande och/ eller misstänkt
- är det vanligare att mer än ett förhör har hållits med målsägande.

Patriarkärenden

Patriark är en checklista som används för att bedöma risken för hedersrelaterat våld (Belfrage 2005). Den är framtagen för att kunna användas inom till exempel polisen, socialtjänsten och psykiatri. När en anmälan om hedersrelaterad brottslighet har gjorts använder polisen checklistan för att bedöma risken för att kvinnan blir utsatt på nytt och för vilken form av skydd hon i så fall behöver. Användningen av Patriark är dock väldigt olika utbredd i de olika polismyndigheterna. Vissa myndigheter har en väl utarbetad struktur för hur Patriark ska genomföras medan andra knappt har kommit igång med att använda checklistan.

I studien ingår totalt 40 ärenden där Patriark har genomförts.⁵⁸ Ärendena kommer från 8 av de 21 polismyndigheterna. Stockholms län dominerar och svarar för nästan hälften av bedömningarna, 16 stycken.⁵⁹ Det finns även Patriarkbedömningar från polismyndigheterna i Östergötland, Örebro, Västra Götaland, Kronoberg, Uppsala, Västmanland och Dalarna. I dessa polismyndigheter var antalet genomförda Patriark mellan en och fem stycken per myndighet.

Det finns ytterligare 14 ärenden med en kvinnlig målsägande där Patriark har använts, men som Brå inte tagit med då det inte framkommer att brottet är kollektivt sanktionerat och/eller inte tycks ha hedersmotiv. Att Patriark ändå genomförts kan ha flera skäl. Det är möjligt att polisen, i motsats till Brå, bedömt ärendet som hedersrelaterat eller valt att använda Patriark för att få hjälp i bedömningen av om det är hedersrelaterat. Det kan också vara så att utredaren inte tagit reda på, eller inte dokumenterat, tillräckligt mycket information för att det ska framkomma att ärendet är hedersrelaterat. Att polisen använt Patriark i vissa ärenden som inte faller inom ramen för studiens definition tydliggör också svårigheterna med att definiera vilka ärenden som är hedersrelaterade.

⁵⁸ De består av de ärenden som Brå har fått in efter att ha skickat ut en begäran om att få ta del av de Patriark som polismyndigheterna genomfört under 2009, rensat för ärenden med manliga målsägande, pågåenden ärenden och ärenden som enligt studiens definition inte tycks vara hedersrelaterade. I ett av ärendena har polisen klassat det som hedersrelaterat och bedömt hotbilden, men en fullständig Patriark har inte kunnat genomföras på grund av att målsäganden inte ville delta.

⁵⁹ Ytterligare ett trettiotal bedömningar genomfördes inom ramen för ett utvecklingsprojekt i Södertörn polisdistrikt i Polismyndigheten i Stockholms län. Dessa ärenden ingår enbart i studien om de är med i det urval som Brå gjorde genom att söka igenom fritexter i polisanmälningar.

Olika vem som har ansvaret för att Patriark genomförs

Vem inom organisationen som har ansvaret för att se till att Patriark genomförs skiljer sig åt mellan polismyndigheterna. I de flesta polismyndigheter är det förundersökningsledaren som har detta ansvar. Det kan även vara befälen som tar beslutet, och ofta har även enskilda utredare möjlighet att ta initiativ till att använda Patriark. I några enstaka myndigheter ligger ansvaret för riskanalyser på en enskild grupp inom polisen, såsom myndighetens personskyddsgrupp.

På samma sätt som när det gäller arbetet med hedersrelaterat våld generellt, varierar det i vilken omfattning de polisanställda har fått utbildning i att använda Patriark. Inom enstaka myndigheter har all personal fått en grundläggande utbildning. Vanligare är dock att utbildning har hållits för specifika grupper inom myndigheten, såsom vissa eller alla utredare, stationsinspektörer eller personal på kriminalunderrättelsetjänsten. Inom några myndigheter uppger kontaktpersonerna att ingen utbildning har hållits över huvud taget.

Utbildningarna har dessutom ofta varit punktinsatser vid något enstaka tillfälle, och det tycks inte finnas någon idé om hur nyanställda ska kunna tillgodogöra sig kunskapen. Flera av de intervjuade påpekar att tillströmningen av poliser gör att det ständigt kommer nya personer som inte har fått utbildning i att använda Patriark.⁶⁰

De olika stegen i Patriark

Första steget i Patriark handlar om att notera vem bedömningen gäller, vilka informationskällor som använts och att skriva en sammanfattning av ärendet. Patriark består därefter av en del där riskfaktorer för hedersrelaterat våld hos gärningspersonen eller gärningspersonerna bedöms, och en del där sårbarhetsfaktorer hos målsäganden bedöms. Den polis som fyller i Patriark bedömer i vilken utsträckning varje risk- och sårbarhetsfaktor föreligger genom att svara ja, delvis eller nej. Tillsammans med eventuella övriga överväganden ligger sedan den sammantagna bilden till grund för en bedömning av risken för framtida våld. Bedömningen ska göras utifrån scenarierna att åtgärder vidtas respektive inte vidtas. Det sista steget är att polisen rekommenderar vilka åtgärder som bör vidtas.

---

⁶⁰ En introduktion till Patriark ingår dock i polisutbildningen.

Bedömningen bygger främst på förhör med målsägande

Enligt instruktionerna för Patriark bör analysen inte göras om det inte finns tillräckligt med information. Bedömningen ska helst innehålla förhör med en eller flera i den aktuella familjen, målsäganden, vittnen och en genomgång av tillgängliga handlingar och registerdata. Även de intervjuade kontaktpersonerna inom polisen påpekar att bedömningen bara blir bra om man har tid att göra den ordentligt. I de 40 studerade ärenden där Patriark har genomförts framgår det att bedömningen bygger på målsägandeförhör i 27 ärenden, förhör med misstänkt i sex ärenden och på övriga informationskällor i 17 ärenden.⁶¹

I instruktionerna ges också rekommendationen att den som genomför bedömningen bör ange hur komplett materialet är och om det finns några brister, exempelvis språksvårigheter. Detta skulle kunna förbättras i de Patriarkbedömningar polisen gör; sådan information förekommer sällan i de studerade ärendena.

Även intervjupersonerna påpekar att en Patriarkbedömning blir värdefull först när det finns tillräckligt mycket information att tillgå. Därför är det också när det gäller Patriarkbedömningen viktigt att försöka få en helhetsbild av kvinnans situation och att samla in så mycket information som möjligt från kvinnan, misstänkta och vittnen.

Patriark kan även användas i samarbetet med socialtjänsten

Patriark är främst utvecklad som ett hjälpmedel för att göra en bedömning av risken för hedersrelaterat våld, för att i förlängningen kunna fatta beslut om vilka åtgärder som bör vidtas. De intervjuade kontaktpersonerna lyfter dock fram att Patriark även kan fungera som ett stöd i bedömningen av om ärendet är hedersrelaterat, en checklista för att se till att rätt frågor blir ställda och en hjälp att strukturera upp ärendet.

Intervjupersonerna påpekar också att Patriark, förutom att vara ett stöd för polisen, också kan användas som ett diskussionsunderlag med såväl målsägande som socialtjänst. Polisen kan inte lämna ut Patriark till socialtjänsten eller andra aktörer, men de har möjlighet att med Patriark som grund ge en övergripande bild av den målsägandes situation, hur polisen bedömer risken och vad som bör göras.

⁶¹ Angivet som övriga informationskällor är registerslagningar i tio ärenden, förhör eller samtal med utomstående vittnen i sju ärenden och utredningsmaterial i sex ärenden.

Ovanligt med Patriark i ärenden med en omyndig målsägande

Eftersom ärendena är komplexa och ser väldigt olika ut, är det svårt att bedöma om de studerade ärenden där polisen har använt Patriark skiljer sig åt från övriga studerade ärenden. Några saker går dock att se. Det är vanligare att misshandel är anmäld i Patriarkärenden än i övriga ärenden. Misshandel ingår i 63 procent av de ärenden där Patriark har använts och i 46 procent av övriga ärenden. Det betyder dock inte att en riskbedömning utifrån Patriark har genomförts vid alla anmälningar om misshandel. En sådan bedömning har genomförts i fyra av tio ärenden där misshandel ingår. Patriark har dessutom använts i samtliga åtta ärenden i materialet där grov kvinnofridskränkning och/eller sexualbrott är anmält.

En Patriarkbedömning har främst genomförts i de fall där kvinnan är myndig. I de ärenden där den målsägande är yngre än 18 år vid polisanmälan, har Patriark genomförts i strax över ett av sex ärenden. I de ärenden där den målsägande är över 18, har polisen använt Patriark i närmare hälften av ärendena. Det beror troligen på att de i större utsträckning lämnar över ärendet till socialtjänsten. Polisen har skyldighet att anmäla till socialförvaltningen om barn far illa, och det är socialtjänsten som är ansvarig för skyddsåtgärder gällande omyndiga.

Polisens arbete i Patriarkärendena

Eftersom antalet ärenden är få, är det svårt att göra jämförelser mellan hur polisen har arbetat i ärenden där Patriark har genomförts och i övriga ärenden. I detta avsnitt ges dock en översiktlig bild av hur polisen har arbetat i ärendena.

Polisen tycks ha gjort ett mer grundligt arbete i Patriarkärendena

Tabell 5 visar skillnader mellan de ärenden där Patriark använts respektive inte använts när det gäller förhör, skyddsåtgärder och stöd till kvinnan. Generellt sett tycks polisen ha gjort ett mer grundligt arbete i de ärenden där Patriark har genomförts. Det är vanligare att polisen i Patriarkärenden har hållit mer än ett förhör med kvinnan och vanligare att en misstänkt har blivit förhörd. Det är också mindre vanligt att inget vittne har förhörts trots att det i utredningen finns uppgifter om vittnespersoner. Det är dessutom mindre vanligt med ärenden där det finns uppgifter om ytterligare vittnespersoner, förutom de som redan blivit förhörda. Däremot förekommer det inga skillnader i hur vanligt det är att audio- eller videoförhör har hållits med målsägande eller misstänkt.

Tabell 5. Utredningsinsatser och övrig hjälp till kvinnan i ärenden där en Patriarkbedömning gjorts och i övriga ärenden, andel i procent.

	Patriarkärenden (n=40)	Övriga ärenden (n=77)
Mer än ett förhör med målsägande	70	30
Misstänkt har förhörts*	77	47
Inget vittne hört trots uppgifter om vittnen**	26	35
Ytterligare vittnen finns***	39	63
Målsägande fått skyddsåtgärd	58	52
Målsägande har en stödkontakt	90	68

* Minst en misstänkt har förhörts. Andel i procent av de ärenden där minst en misstänkt person finns. Patriarkärenden n=35, övriga ärenden n=57.

** Ärenden där det finns uppgifter om minst ett vittne. Patriarkärenden n=38, övriga ärenden n=66.

*** Ärenden där minst ett vittne förhörts. Patriarkärenden n=28, övriga ärenden n=43.

I jämförelse med kvinnorna i övriga ärenden tycks kvinnorna i Patriarkärenden även i högre uträkning ha fått tillgång till stöd och skydd. Det är något fler kvinnor i de ärenden där Patriark har genomförts än i övriga ärenden som före eller efter anmälan har fått skydd genom att kvinnan fått ett boende eller någon annan skyddsåtgärd, som skyddade personuppgifter eller skyddslarm.

Det är också fler av kvinnorna i Patriarkärenden än i övriga ärenden som har kontakt med socialtjänsten, en kvinnojour eller någon annan stödjande verksamhet. Andelen kvinnor som har en stödkontakt före polisanmälan är i princip lika stor. Däremot är det en högre andel av kvinnorna som har fått en stödkontakt efter det att anmälan gjorts. Av kvinnorna i de ärenden där Patriark genomförts har mer än fyra av tio fått en sådan kontakt, bland övriga har två av tio fått det.

Högre andel personupplärade ärenden

Det är också en betydligt större andel av de ärenden där Patriark har använts som blir personupplärade, en fjärdedel mot knappt ett av tio övriga ärenden. När det gäller de faktorer som Brå i studien av våld i nära relation menar ökar chansen att ärendet ska bli personupplärat, är tre av fyra vanligare i Patriarkärendena. Som tabell 6 visar, är det något vanligare med stödbevis från vittnen, att målsäganden deltar och att det finns en dokumenterad skada.

Tabell 6. Ärenden där personuppläringskraven är uppfyllda, i ärenden där en Patriarkbedömning gjorts och i övriga ärenden, andel i procent.

	Patriarkärenden (n=40)	Övriga ärenden (n=77)
Stödbevis från vittne	55	46
Målsägande deltar	65	57
Dokumenterad skada	20	14
Misstänkt medger helt eller delvis	8	9
Personupplärad ärenden	25	8

Högre personupplärning även i misshandelsärenden

En fråga är om Patriark används i de mest allvarliga ärendena, där polisen generellt sett jobbar mer och där behovet av skyddsåtgärder är större. Det skulle i så fall kunna vara en förklaring till att det gjorts mer i dessa ärenden. En jämförelse mellan de ärenden där misshandel ingår och där Patriark använts respektive inte använts tyder dock på att Patriark i sig spelar en roll. Fler av de misshandelsärenden där Patriark har genomförts har blivit personupplärade – 32 procent (8 ärenden) mot 14 procent (5 ärenden) där Patriark inte genomförts. Det är också vanligare att fler än ett förhör har hållits med målsäganden, att en misstänkt har blivit förhörd, och mindre vanligt att det finns uppgifter om ytterligare vittnespersoner förutom den eller de som redan blivit förhörda. Dessutom finns det något oftare stödbevis från vittnen och något fler av kvinnorna deltar i utredningen.⁶²

⁶² Se bilaga 3 för tabeller över polisens arbete i de ärenden där misshandel ingår.

Sammanfattande slutsatser

Få hedersrelaterade ärenden kommer till polisens kännedom

Även om studien av ärenden inte är en heltäckande genomgång av alla ärenden som har anmälts till polisen under det aktuella året, tyder den ändå på att det är relativt ovanligt att hedersrelaterad brottslighet kommer till polisens kännedom. Det är något som även polismyndigheternas kontaktpersoner bekräftar i intervjuerna, liksom representanter från skyddade boenden. En representant för ett skyddat boende säger att ungefär hälften av de myndiga kvinnor som kommer till dem polisanmäler, en annan gör uppskattningen att det är så få som fem procent av de flickor och kvinnor som de har kontakt med som gör en polisanmälan. Ännu större torde mörkertalet vara bland de kvinnor som inte har någon stödkontakt.

Att få fler av de kvinnor som är utsatta för hedersrelaterad brottslighet att anmäla är därför en viktig uppgift för polisen. Det handlar dels om att utföra ett professionellt arbete och bemöta dem som anmäler väl, något som rent generellt kan öka förtroendet för polisen och få fler kvinnor att välja att polisanmäla. Det handlar även om att, tillsammans med andra samhällsinstanser, arbeta för att fånga upp de kvinnor som är utsatta för hedersrelaterat våld och att ge dem stöd och skydd när de kommit i kontakt med myndigheterna.

En nationell resursgrupp en möjlighet att förbättra arbetet

Eftersom hedersrelaterad brottslighet sällan kommer till polisens kännedom, är det svårt för polisen att bygga upp den kunskap och erfarenhet som krävs för att kunna utreda brottsligheten på ett bra sätt. Det är ett problem som är särskilt tydligt på mindre orter.

Polisen har försökt att kompensera för det genom att ha en kontaktperson inom varje polismyndighet med särskilt ansvar för hedersrelaterad brottslighet. Även dessa personer har dock olika stor kunskap och erfarenhet av hedersrelaterade frågor, och även skiftande bakgrunder och erfarenheter i övrigt. Ett sätt att höja kvaliteten på polisens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck skulle därför vara att inrätta en nationell resursgrupp. Den skulle antingen kunna bestå av enbart poliser eller vara en del av en

grupp med representanter från ett större antal myndigheter och verksamheter som kommer i kontakt med hedersrelaterade frågor.

Ett alternativ är att inrätta en grupp centralt inom polisen med en eller flera personer som har stor erfarenhet av hedersrelaterad problematik och särskilt ansvar för dessa frågor. Funktionen skulle kunna fungera som en resurs för de lokala kontaktpersonerna liksom för andra inom polisen som arbetar med hedersrelaterade ärenden, anordna utbildningar centralt och skapa ett kontaktnät mot andra myndigheter och organisationer som är inblandade i hedersrelaterade ärenden.

Önskvärt vore också att funktionen skulle vara en del av en större expertgrupp bestående av representanter från andra myndigheter och verksamheter. Detta eftersom samverkan är en nyckelfaktor i de här ärendena, då de olika samhällsinstanserna har olika roller och behöver ta hjälp av varandra för att kunna utföra sitt arbete väl.

Polisen bör planera ärendena tillsammans med andra myndigheter

Eftersom organisationen och rutinerna skiljer sig åt i de olika polismyndigheterna, kan det finnas ett värde i att det finns en manual som är anpassad efter de lokala förutsättningarna. En möjlighet kan vara att polisen centralt ger ut en manual som är skriven så att den kan anpassas till den enskilda polismyndigheten.

Det är även viktigt att, i det enskilda ärendet, lägga upp en plan tillsammans med andra myndigheter för hur stödet och skyddet till kvinnan ska se ut på såväl kort som lång sikt. I vägledningen från Länsstyrelsen Östergötland (2011) föreslår man att myndigheterna tillsammans ska upprätta olika planer för kvinnan för att försäkra sig om att hon får det stöd och skydd som hon behöver och samtidigt definiera vem det är som är ansvarig för de olika momenten.⁶³

Polisen bör bli bättre på att skapa en helhetsbild av förtrycket

Genomgången av polisutredningar visar att polisen i stor utsträckning är fokuserad på att ställa frågor om den anmälda brottsligheten, men ofta missar att skapa en helhetsbild av det förtryck som

⁶³ Vägledningens författare föreslår att myndigheterna gemensamt ska upprätta en skyddsplan (om bl.a. sekretess, riskanalys, skyddsåtgärder och polisanmälan), en nödplan (strategier som görs upp tillsammans med den unga om vad som ska hända om hon har brutit med familjen men senare inte orkar stå fast vid sitt beslut) och en vårdplan (om bl.a. vem som är ansvarig för att utreda vilka behov den unga har på kort och lång sikt och hur planeringen för en sammanhållen skydds- och vårdkedja ser ut).

den målsägande lever under. Att polisen inte ger en helhetsbild av kvinnans utsatthet kan göra att de helt missar att definiera brottsligheten som hedersrelaterad. Det kan i förlängningen leda till att den målsägande inte får rätt skydd och stöd. Om hon inte får det finns risken att hon inte vill eller orkar delta i polisutredningen, något som är nödvändigt för att polisen ska kunna utreda brottsligheten. Att polisen missar att ärendet är hedersrelaterat kan även innebära att de inte använder rätt utredningsstrategier. Det kan exempelvis handla om att gärningspersoner och andra inblandade får möjlighet att prata ihop sig om förhören med dem hålls vid olika tidpunkter, eller att det tar lång tid från att de blir medvetna om polisanmälan till dess att förhören hålls. Det kan även handla om att polisen missar att målsäganden blivit utsatt för fler brott eller att det finns fler gärningspersoner eller medgärningspersoner än vad som till en början verkar vara fallet.

Polisen bör ha mer fokus på samverkan och bemötande

Det finns även en risk för att fokuseringen på att utreda brotten leder till att tankar om hur polisen bäst bemöter och stödjer kvinnan hamnar i skymundan. Även det metodstöd som finns för hedersrelaterad brottslighet är helt koncentrerat på utredningsstrategier och tar i princip inte upp bemötandefrågor. Ur den utsatta kvinnans perspektiv är polisen bara en aktör av flera, och ofta inte den viktigaste. Hennes behov är omfattande och komplexa, och för att kunna tillgodose dem krävs både samverkan mellan olika myndigheter och verksamheter och att polisen tar hänsyn till andra aspekter än det fysiska skyddet och utredningen av det enskilda anmälda brottet. Att kvinnan blir bra bemött och får rätt stöd är dessutom väsentligt för att polisen ska kunna utreda brottet, eftersom de behöver hennes berättelse.

Vissa utredningsstrategier är specifika för hedersrelaterad brottslighet

På många sätt ställs samma krav på polisen i dessa ärenden som i andra ärenden som rör mäns våld och hot mot kvinnor. Kvinnan kan även i de fallen ha skuldkänslor över den situation hon befinner sig i, dölja den för andra, vara tveksam till att göra en polisanmälan och fullfölja den samt ha behov av stöd och skydd under och efter utredningen. Det som gör arbetet med hedersrelaterade fall särskilt svårt är att det är flera personer som förtrycker, hotar och utövar påtryckningar mot den målsägande, vilket gör det svårt att undanröja hotbilden. Det är därför centralt att noga planera de insatser som genomförs och att fundera över om myndigheternas insatser kan leda till att situationen för den målsägande försämrats.

Exempelvis kan ett frihetsberövande leda till att hoten mot kvinnan eskalerar. Andra svårigheter är att brottsligheten ofta har varit dold. Få kvinnor har uppsökt sjukvården trots att de fått skador vid misshandeln, inte alla kvinnor har berättat om sin situation för någon utomstående, och kvinnans närstående är av lojalitet till kollektivet och rädsla för repressalier sällan beredda att stödja henne. Dessutom erkänner ytterst få av de misstänkta händelseförloppet. Polisen måste därför arbeta brett och försöka få in stödbevisning genom att söka efter vittnen, hålla förhör med de vittnen som finns och i så stor utsträckning som möjligt dokumentera det som sker, exempelvis då polisen åker ut på larm. Polisen måste även arbeta snabbt för att försäkra sig om att den bevisning som finns inte försvinner, och undvika situationer som att de inte längre kan begära in rättsintyg då målsägande inte vill delta i utredningen. Viktigt är även att polisen, både i akuta situationer på en brottsplats och i senare delar av utredningen, arbetar för att minimera den påverkan de involverade har på varandra. Det handlar både om att se till att de personer som utsätter kvinnan för våld, hot och förtryck inte kan prata ihop sig eller påverka varandra och att hindra dem från att utöva påtryckningar på kvinnan om att ta tillbaka det hon har berättat för polisen eller att återvända hem.

Mycket är gemensamt med hur annan brottslighet utreds

En del av de kunskaper som krävs för att kunna utreda brotten väl är alltså specifika för ärenden med hedersrelaterad brottslighet. Annat är dock gemensamt med andra typer av brottslighet, som våld i nära relation, till exempel stora delar av vad som är viktigt att tänka på i utredningsarbetet och hur man bäst bemöter personer som har blivit utsatta för våld.

Att inte enbart betona skillnaderna mellan hedersrelaterad brottslighet och brott med andra motiv är även viktigt då risken annars finns att det leder till att beslut baseras på irrelevanta faktorer som en persons efternamn. Det kan vara att polisen i vissa fall tolkar våld i nära relation som hedersrelaterat därför att målsäganden och gärningspersonen har en annan etnisk bakgrund än svensk, utan att det finns några indikationer på att andra än den anmälda gärningspersonen deltar i förtrycket. Ett öppet förhållningssätt och ett flexibelt tankesätt bör i stället prägla polisarbetet generellt. Att till exempel skapa sig en helhetsbild av personens utsatthet är relevant även i andra typer av ärenden. Genom att ställa öppna frågor, aktivt lyssna på kvinnans berättelse och låta svaren styra följdfrågorna är det möjligt att uppnå i alla slags ärenden.

För att åstadkomma en högre utredningskvalitet bör såväl de specifika kunskaperna om hedersrelaterad brottslighet som mer generella kunskaper om utredningsstrategier och bemötande av våldsutsatta ytterligare förbättras inom polisen.

Rekommendationer

Rekommendationerna nedan tar upp hur polisens arbete med hedersrelaterade frågor generellt skulle kunna förbättras och de områden i polisens utredningsarbete där studien visar att det finns en förbättringspotential. Rekommendationerna bygger på den genomgång av polisutredningar som Brå har gjort och på en samlad bedömning utifrån allt insamlat material. Däri ingår också sådant som redan återfinns i polisens metodstöd.

Att Brå ger rekommendationer på olika områden innebär inte att det är sådant som polisen tidigare har varit omedveten om. Alla punkter är inte heller specifika för hedersrelaterade ärenden, utan kan vara lika viktiga i andra typer av ärenden. Samtliga rekommendationer återfinns även tidigare i rapporten.

Rekommendationer grundade på Brå:s genomgång av polisutredningar

Generellt

- **Att stärka nyckelpersoners roll och ytterligare förbättra spridningen av den kunskap som finns.** Ett sätt kan vara att skapa en nationell resursgrupp. Detta då kunskapen om och erfarenheten av hedersärenden skiljer sig åt mellan polismyndigheterna och enskilda poliser, eftersom ärendena är ovanliga och polisen sällan kommer i kontakt med dem.
- **Att fundera över om det krävs mer arbete med definitionen av hedersrelaterat våld och spridningen av den.** Att ett antal av de intervjuade kontaktpersonerna inte använder sig av den definition som finns kan tyda på att de inte är medvetna om den eller inte tycker att den ger tillräcklig vägledning.
- **Att ha ett tydligare fokus på bemötandet av kvinnan och på hennes behov av stöd.** Nu ligger tyngdpunkten, i exempelvis det metodstöd som finns, på utredningsstrategier.
- **Att ha en tydlig struktur för ledning och styrning av hedersärenden, som säkerställer att alla följer de riktlinjer för arbetet som finns.** I dagsläget har få av polismyndigheterna särskilda rutiner för hur hedersrelaterade ärenden ska hanteras och arbetet med ärendena ser följaktligen olika ut. De stöd som finns,

exempelvis polisens metodstöd för hedersrelaterad brottslighet, tycks inte heller användas i någon större utsträckning.

I utredningsarbetet

- **Att förhöra de närvarande direkt på platsen, då polisen åker ut på ett larm.** Det är långt ifrån alla målsägande och misstänkta som förhörs direkt på platsen. Det har tidigare visat sig att sannolikheten att en misstänkt medger brottet ökar om förhör hålls med honom vid anmälningstillfället.
- **Att hålla flera förhör med målsäganden.** Det vanligaste är att endast ett förhör hålls med målsäganden. Detta trots att intervjupersonerna, liksom polisens metodstöd, betonar att det kan ta tid innan målsäganden känner sig trygg i situationen och kan lämna så bra information som möjligt. Det är därför viktigt att om möjligt hålla flera förhör med målsäganden. I det genomgångna materialet är det också tydligt att fler förhör har hållits i de ärenden som personuppklarats.
- **Att hålla förhör med de misstänkta.** Det är tämligen ofta som inget förhör hålls med misstänkta personer. Det har tidigare visat sig att sannolikheten att ett ärende personuppklaras ökar om den misstänkte, helt eller delvis, medger det inträffade. Detta kräver ett förhör med den misstänkte. Därutöver är det närmast att betrakta som en rättighet för den misstänkte att få lämna sin syn på det som anmälan gäller.
- **Att höra de vittnen som finns och att söka brett efter vittnen.** Det är vanligt att det finns vittnen som aldrig förhörs. Det rör sig såväl om ögonvittnen som om andra personer som kan lämna viktiga uppgifter. Det har tidigare visat sig att ”stödbevis från vittne” är den faktor som påverkar personuppklaringen allra mest. I den aktuella studien finns det också sådan stödbevisning i samtliga personuppklarade ärenden.
- **Att dokumentera förhör med de viktigaste personerna på video eller ljudband.** Det är i varierande grad ovanligt att förhör med målsägande och misstänkta dokumenteras på video eller ljudband, trots att både polisens metodstöd och Åklagarmyndighetens handbok framhåller att sådan dokumentation bör göras av förhören med de viktigaste personerna. Det har också tidigare visat sig att sannolikheten att målsäganden deltar i utredningen ökar om förhör dokumenteras med ljud eller video. I den aktuella studien är det också vanligare med ljud- eller videoförhör i de ärenden som personuppklarats.
- **Att dokumentera skador och säkra övrig bevisning.** Även om det inte är vanligt förekommande finns det exempel på ären-

den där polisen inte har säkrat bevisning som enligt uppgifter existerar, såsom att man inte inhämtat sjukjournaler som man fått medgivande till att inhämta. Det har tidigare visat sig att sannolikheten att ärendet personuppklaras ökar om det finns dokumenterade skador. Även i den aktuella studien är det vanligt att det finns dokumenterade skador, liksom ytterligare bevisning, i de personuppklarade ärendena.

- **Att försöka skapa en helhetsbild av målsägandens utsatthet och de hedersrelaterade aspekterna.** Polisen har endast i ett tiotal av de studerade ärendena ett tydligt fokus på den hedersrelaterade problematiken. Vikten av att skapa en helhetsbild av den målsägandes utsatthet lyfts dock fram i polisens metodstöd, i Åklagarmyndighetens handbok och av intervjupersonerna. Det är viktigt bland annat för att få reda på hur hotbilden ser ut och därmed kunna ge målsäganden rätt skydd.
- **Att lägga fokus på kvinnans sammantagna livssituation snarare än på ”särskilda tecken på hedersrelaterad brottslighet”, som förekomsten av brännskador eller avklippt hår.** De särskilda tecken på att fallet kan vara hedersrelaterat som finns i polisens metodstöd förekommer endast i några enstaka ärenden i det studerade materialet. Det innebär inte att tecknen är irrelevanta, men att det troligen är mer givande att koncentrera sig på varningssignaler som har fokus på helhetsbilden.
- **Att dokumentera vad det är som gör att polisen misstänker att det handlar om hedersrelaterat våld.** Polisen missar ofta att tydliggöra vad det är som tyder på att ärendet kan vara hedersrelaterat, både då de åker ut på larm och i senare skeden av utredningsarbetet.

Referenser

- Belfrage, H. (2005). *Patriark. Bedömning av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv. Användarmanual, version 3*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010a). *Strukturerad riskanalys vid våld mot närstående. En lägesbeskrivning av polisens arbete*. Rapport 2010:20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010b). *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Slutredovisning av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2010:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010c). *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. En första uppföljning av regeringens handlingsplan*. Rapport 2010:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relationer*. Rapport 2008:25. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Council of Europe (2002). *The Protection of Women against Violence*. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member States on the protection of women against violence adopted on 30 April 2002 and Explanatory Memorandum.
- Forum för levande historia (2008). *Lärarnas iakttagelser rörande förekomst av hedersrelaterat förtryck i skolorna*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Gryning vård ABs skyddsboende, Stockholms stads skyddade boende och stöd- och rådgivningscenter Kruton, Eldén, Å. (2009). *Våld och kontroll i hederns namn. En manual*.
- Janssen, J. (2009). *Your honour or your life? An exploration of honour cases for police officers and other professionals*. Haag: Stapel & De Koning.
- Länsstyrelsen Östergötland (2011). *Våga göra skillnad. En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*. Linköping: Länsstyrelsen Östergötland.
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2010). *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Rapport 2010:1. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid.

- Rikspolisstyrelsen (2010). *Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsen (2009). *Hedersnormer och hedersrelaterat våld*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsen (2007). *Hedersrelaterad brottslighet. Metodstöd*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Skr. 2007/08:39. Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. 15 november 2007. Stockholm: Integrations- och Jämställdhetsdepartementet.
- Stockholms stad (2009). *Heder. Grundläggande begrepp och definitioner av hedersrelaterat förtryck och våld, normsystemet och identifieringsmodell*. Stockholm: Stockholms stad.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- United Nations (2001). *Resolution adopted by the General Assembly. Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour. A/RES/55/66*. Förenta Nationernas Generalförsamling.
- Åklagarmyndigheten (2006). *Hedersrelaterat våld. Handbok*. Göteborg: Utvecklingscentrum Göteborg, Åklagarmyndigheten.

Bilagor

Bilaga 1. Brottskoder och sökord

Förteckning över de brottskoder och sökord som ingick i genomsökningen av polisanmälningar från 2009.

Brottskoder

- 9318 Misshandel, ej grov, utomhus mot flicka 15–17 år, bekant med offret
- 9322 Misshandel, ej grov, inomhus mot flicka 15–17 år, bekant med offret
- 9342 Grov misshandel, utomhus mot flicka 15–17 år, bekant med offret
- 9346 Grov misshandel, inomhus mot flicka 15–17 år, bekant med offret
- 0356 Misshandel, ej grov, utomhus mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret
- 9350 Misshandel, ej grov, inomhus mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret men ej i nära relation
- 0376 Grov misshandel, utomhus mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret
- 9354 Grov misshandel, inomhus mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret men ej i nära relation
- 0422 Grov fridskränkning mot flicka under 18 år
- 0424 Grov fridskränkning mot kvinna 18 år eller äldre
- 0426 Olaga hot mot flicka under 18 år
- 0406 Olaga hot mot kvinna 18 år eller äldre
- 0404 Människorov
  - Olaga frihetsberövande
  - Olaga tvång
  - Brytande av post- eller telehemlighet
  - Intrång i förvar
  - Olaga avlyssning

Sökord

1. papp%, far, fader, bror, broder%, bröd%
2. syster%, syskon%, anhörig%, morbro%, farbro%, släkt%, föräldrar%, kusin%, dotter% döttrar%, familj%
3. mamma%, mor, moder%
4. heder%, vanheder%, skam%, vanära%, ära%, stolt%, rykte%, anseende%, besudla%, smutskasta%, förnedra%, respekt%, värdighet%
5. hor%, slamp%, slyn%, luder, sköka, billig%, fnask%, skällsord, nedsättande, bitch, madrass, fitta
6. tvångsäktenskap, tvångsgiftemål, arrangerat äktenskap, arrangerat giftemål, arrangerat bröllop, trolov%

Bilaga 2. Anmälda brott

Anmälda brottstyper i de studerade ärendena.

	Antal ärenden (n=117)	Andel
Olaga hot	74	63
Misshandel	39	33
Grov friidskränkning	14	12
Grov kvinnofridskränkning	6	5
Ofredande	4	3
Sexualbrott	4	3
Övergrepp i rättsak	4	3
Övriga brott 4 kap.*	7	6
Stämpling till mord	1	1
Ärekränkning	1	1
Skadegörelse	1	1

* Olaga frihetsberövande, människorov och olaga tvång.

Bilaga 3. Misshandelsärenden

En jämförelse av ärenden där en Patriarkbedömning har gjorts och övriga ärenden, endast ärenden där misshandel ingår.⁶⁴

Tabell 3.1. Utredningsinsatser och övrig hjälp till kvinnan i ärenden där misshandel anmäls. Ärenden där en Patriarkbedömning gjorts och övriga ärenden, andel i procent.

	Patriarkärenden (n=25)	Övriga ärenden (n=35)
Mer än ett förhör med målsägande	80	37
Misstänkt har förhörts*	88	66
Inget vittne hört trots uppgifter om vittnen*	25	29
Ytterligare vittnen finns*	50	83
Målsägande fått skyddsåtgärd	72	71
Målsägande har en stödkontakt	96	86

* Minst en misstänkt har förhörts. Andel i procent av de ärenden där minst en misstänkt person finns. Patriarkärenden n=24, övriga ärenden n=29.

** Ärenden där det finns uppgifter om minst ett vittne. Patriarkärenden n=24, övriga ärenden n=34.

*** Ärenden där minst ett vittne har förhörts. Patriarkärenden n=18, övriga ärenden n=24.

Tabell 3.2. Ärenden där personuppläringskraven är uppfyllda, enbart ärenden där misshandel anmäls. Ärenden där en Patriarkbedömning gjorts och övriga ärenden, andel i procent.

	Patriarkärenden (n=25)	Övriga ärenden (n=35)
Stödbevis från vittne	60	51
Målsägande deltar	60	49
Dokumenterad skada	28	31
Misstänkt medger helt eller delvis	4	20
Personupplärade ärenden	32	14

⁶⁴ Misshandeln kan dock vara anmäld under en annan brottstyp, som grov fridskränkning.

